

STUDIE/STUDIES

Odsun německých obyvatel na Chebsku 1945 – 1947 ve vzpomínkách pamětníků

Lenka Burianová

Abstrakt

Tato studie se zabývá historickým poválečným vývojem na Chebsku v letech 1945 – 1947. Je zaměřena především na podrobné přiblížení vysídlení početné skupiny obyvatelstva německé národnosti z Chebu a blízkého okolí a jeho následnému osidlování. V práci bylo použito biografické metody a klasického orálně historického postupu. Skrze výpovědi pamětníků lze získat na studovanou problematiku nový náhled, který je zaměřen především na postavení a chování jedince v dané historické události.

Abstract

This study deals with the historical post-war development in the Cheb region in the years 1945 - 1947. It is focused on detailed description of expulsion of large group of the German population from Cheb and the surrounding area. The work has used biographical method and method of classical oral history. Through the testimony of witnesses a new point of view has been obtained on this issue. This point of view focuses primarily on the status and behavior of individuals in this historic event.

Klíčová slova: odsun na Chebsku, divoký odsun, organizovaný odsun, metoda orální historie, pamětník – narátor.

Key Words: expulsion from Cheb, wild expulsion, organized expulsion, oral history, the witness – narrator

Úvod

V dějinách každého národa nalezneme činy, které se stále připomínají, nepodaří-li se národu s nimi vyrovnat. Do 13. komnaty našich novodobých dějin patří vystěhování Němců z Československa v letech 1945-1947 a právě tomuto období se předkládaný příspěvek věnuje. Hlavním cílem předkládané studie je tedy přiblížit odsun německých obyvatel z Československa a i následný vývoj v této oblasti v letech 1945-47 a to konkrétně jeho průběh a vzpomínky pamětníků chebské oblasti.

Češi a Němci žili společně na území naší republiky několik set let a tato skutečnost se stala samozřejmou součástí nejen kulturní, ale i politické podoby českých zemí. Toto soužití bylo v zásadě velice produktivní. Během 2. poloviny 19. století přestávala být vzájemná koexistence bezproblémová a získávala vážné trhliny, v souvislosti s úsilím českého národa o politickou emancipaci v rámci habsburské monarchie. Zásadní změnu pak ve vzájemném vztahu učinil vznik republiky v roce 1918. Reakcí Němců na vznik samostatného československého státu byla snaha odtrhnout pohraniční kraje, připojit je k Rakousku a s ním poté i k Německu (Cheb byl součástí nejvýznamnější provincie Deutschböhmen). Tyto pokusy však skončily neúspěchem.

Nejzávažnějším problémem v dějinách života českých Němců je spojenectví s Hitlerem a Mnichovská zrada. Sudetští Němci se jevíli spoluodpovědní za tuto situaci a mezi Čechy a Němci se díky tomu vytvořila nepřeklenutelná propast, která vyústila v zachování teritoriální integrity státu a vysídlení německého obyvatelstva mimo jeho území.

V této studii využívám především metodu orální historie, která umožňuje nahlížet zkoumanou událost z nového úhlu pohledu. Vzpomínky pamětníků nejsou sice prosty emocionálního zabarvení, ale právě jejich subjektivní zabarvení tvoří

skutečné a „oživené“ dějiny. Jednotlivé výpovědi zasazené do celku proto umožňují čtenáři jiný pohled na studovanou problematiku, a stávají se zároveň samy o sobě dalším historickým pramenem.

Metodologie

Celkem bylo realizováno a zaznamenáno 12 rozhovorů, vybrané části z rozhovorů s 10 pamětníky jsou využity přímo v této studii. Rozhovory proběhly v období od ledna do března 2013. Délka rozhovoru se pohybovala v rozmezí 30 - 130 minut. Rozhovory byly přepsány a vyhodnoceny. Relevantní části byly poté použity v textu práce.

Přístup pamětníků k takto emotivním událostem je samozřejmě spojen jak s individuální vzpomínáním a zapomínáním, ale také s kolektivní pamětí všech, kterých se odsun a události s ním spojené nějakým způsobem dotkl. *„Jejich individuální vzpomínky se mísily se vzpomínkami jejich okolí a splývaly postupně s kolektivními obrazy minulosti... Jedinci reagovali na zkušenost odsunu stejně různorodě, jako reagují lidé vždy na každou novou situaci. Někteří se již nikdy se svým osudem nesmířili, jiní se přizpůsobovali lehčeji, někteří se utíkali do smutku a oplakávání svých ztrát, jiní do agresivního volání po potrestání viníků.“*³

Výše uvedený úryvek z knihy *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, výstižným způsobem charakterizuje, jak jedinci se svými zkušenostmi zacházejí. Každý z mých pamětníků se s traumatem odsunu vyrovnával vlastním způsobem. Mezi oslovenými pamětníky proto byli takoví, kteří se k období odsunu a osídlování nechtěli vracet, na některé situace nechtěli vzpomínat, protože se pro ně i po tolika letech jednalo o vzpomínky velmi bolestné. K nim patřila především paní Věra S. (1937), v textu značená jako (VS). Naše sjednaná schůzka proběhla v Plesné v domě paní Věry S., která měla v té době sádku na noze, ta jí velice ztěžovala pohyb, a proto jezdila na kolečkovém křesle. Nicméně paní Věra S. byla velice přívětivá a milá. Z počátku byl rozhovor spíše opatrný, obecnější, až po nějaké době se paní Věra S.

³ HAHNOVÁ, Eva – HAHN Hans Henning. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Olomouc: Votobia, 2002, s. 17.

rozpovídala. V rozhovoru ovšem zaznívaly převážně kladné vzpomínky, těm negativním se paní Věra cíleně vyhýbala s obecnými slovy, že „to bylo zlé“.

Na straně druhé bylo mnoho narátorů, kteří se nevyhýbali ani těm smutnějším vzpomínkám. K těmto narátorům patřila paní Anna K., v textu značená jako (AK) a pan Roman H. (RH) - (za německé obyvatele) a paní Miloslava N. (MN) a pan Pavel K. (PK) - (za české obyvatele). Paní Věra S. a pan Roman H. jsou narátoři, jejichž výpovědi patří ke stěžejním v této studii. Výpovědi pana Romana jsou zprostředkované vzpomínky prarodičů, se kterými do svých 18 let bydlel. Pan Roman byl hovorný a optimistický a jeho výpovědi nebyly tolik emotivně podbarvené, jako výpovědi paní Věry. Další důležitou informátorkou byla paní Anna K., mluvila velmi potichu a z výpovědi byla místy patrná stále doznívající křivda. Během rozhovoru často sklouzávala k egerlandštině a pro některé výrazy nenacházela dlouho český ekvivalent.

Výpovědi paní Miloslavy (MN) a pana Pavla (PK) byly celkově velice pozitivní. Paní Miloslava období mezi lety 1945-47 vnímala z pohledu dítěte, které se s každým kamarádilo a nerozlišovalo mezi Němci, Čechy, Rumuny, Rusy. Pan Pavel navíc pouze reprodukoval vzpomínky rodičů.

Ostatní narátoři se podělili o dílčí vzpomínky, dobré i špatné. Výpovědi jsou poměrně emotivní a jsou vřazovány souvztažně k jednotlivým dějinným událostem. Vzpomínky, které se nevztahovaly bezprostředně k šetřené době, byly vylimínovány a zůstaly uloženy s ostatními v mém archivu. Stěžejní dílo, ze kterého čerpám obecné informace je monografie Jitky Chmelíkové *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, vydané v roce 2005.

Odsun Němců z Československa

Odsun Němců a s tím spojené osídlení pohraničí patří k největší poválečné vnitrostátní změně Československa.⁴ Bezprostředním a nejsilnějším motivem

⁴ Během půldruhého roku se zde vystřídalo téměř pět milionů obyvatel.

myšlenky odsunu byl Mnichov 1938 – rozhodující krok k likvidaci Československa – a události, které mu krátce předcházely a následovaly po něm.⁵ Transfer Němců z Československa byl tedy ve své době veřejností i politiky chápán jako preventivní akt, který český odboj navrhoval již od roku 1939 a ježž prezident Beneš přijal v plné míře až na podzim 1941 (benešovské koncepty řešení do té doby navazovaly na uvažovaný tzv. čtvrtý a pátý plán, který předpokládal poměrně značné územní změny ve prospěch Německa, a jako přiměřená reakce na události posledních let. Z odsunu měli být vyjmuti antifašisté, ale ne vždy tomu tak bylo.⁶

Období odsunu na Chebsku 1945 - 1947

Před samým koncem druhé světové války se do Chebu stahovali lidé prchající před frontou, takže ve městě bylo doslova nacpáno přes 58000 lidí.⁷ V Chebském okrese se nacházely sběrné tábory v Chebu, Novém Kostele a Františkových Lázních, kde byli umístěováni nemocní. Okresní správní komise v Chebu v listopadu 1945 projednávala také možnost zřízení sběrného tábora v Pomezí nad Ohří (něm. Mühlbach). Nejvíce sběrných táborů na okrese bylo postupně zřizováno v samotném městě Chebu. Původní shromaždiště osob, které bylo určeno pro transport, se nacházelo pod širým nebem na Pražské ulici poblíž internačního tábora. Později byl zřízen sběrný tábor v prostorách ženského kláštera sv. Kříže v dnešní Hradební ulici, odkud byly jeho obyvatelky vypovězeny. Další se nacházely v lokalitě poblíž železničního viaduktu a také na několika jiných místech. Velkou většinu obyvatel těchto táborů tvořili zpočátku němečtí uprchlíci (tzv. národní hosté) a říšští Němci. Údaje ze září roku 1945 hovoří o 1156 osobách umístěných ve sběrném táboře „kasárna“ v Chebu. V celém obvodu dozorcího velitelství SNB v Chebu bylo k 1. říjnu 1945 zajištěno v táborových zařízeních celkem 2236 osob.

⁵ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990, s. 130.

⁶ Je málo známé, že ideové plány na vysídlení Čechů existovaly a vyvíjely se na německé ultrapravicí již od 90. let 19. stol. (všenečské a austrovšenečské hnutí).

⁷ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*. Cheb: Muzeum, 2005, s. 22-23.

V tomto počtu bylo celkově zahrnuto 1799 mužů, 435 žen a 2 děti.⁸ Všichni byli postupně transportováni z Československa.

Organizovaný odsun německého obyvatelstva začal na jaře roku 1946 a probíhal v týdenních intervalech. Pan Roman H. (1969) říká:

LB: „Byla tady nějaké tendence, když se Němci báli, že půjdou do odsunu, třeba odejít, utéct? S majetkem, s věcmi? Proti frontě s vidinou, že část majetku zachrání?“

RH: „To muselo být hrozně smíšený a od oblasti k oblasti. A je zajímavý, aby tohle říkali Plesňáci, když to byla oblast, kde bydleli jenom Němci. Proč by si říkali, že utečou, když tam byli doma a nic se jim nemělo stát. My jsme tam v té válce nebyli, my tady sedíme na zadku, pěstujeme obilí, máme tady brambory, šijeme tepláky, oblečení, uniformy, byli textiláři. Neměli ani žádný pocit provinění. Kdy vlastně vzniklo to, že se z toho stala národnostní honička? Za ty zvěrstva co páchal Wehrmacht a německá armáda...“

LB: „Nejenom armáda...“

RH: „No, německá policie a politika, ale nepáchalo to německý obyvatelstvo.“

I paní Věra S. (1937) odpovídá na otázku k prvním zprávám o odsunu:

LB: „Byly tady nějaké tendence, když se Němci báli, že půjdou do odsunu, třeba odejít, utéct?“

VS: „Ano, utíkali hodně. To tak do Brambachu bylo kousíček. Ale hlídali to tu. Ale oni lidi zase nebyli tak blbí. Věděli, kdy se stráž mění anebo kde kudy chodí.“

LB: „Takže se to dařilo?“

VS: „Jojo.“

LB: „A pomáhal jim tady někdo z těch Čechů?“

VS: „Já o tom nevím. To by si asi ani netroufli.“

LB: „A vyhýbat se tomu odsunu?“

VS: „Tomu nevěřím. Jedině, že by je napsali specialistovi na ten papír“.

⁸ STANĚK, Tomáš. *Slezské zemské muzeum (Opava, Česko) - Slezský ústav. Tábory v českých zemích 1945-1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996, s. 54.

LB: „Víte, jak to probíhalo potom, máte nějaké zprávy, když je odsunuli do Německa, co se dělo s těmi lidmi?“

VS: „Tam? Mizerně. Když překročili hranice, tak je dali zase do nějakého tábora. To byli v tom táboře, no a potom to rozstrkali, zase nevěděl nikdo kde a kam. Rozstrkali, kde byla práce. Většinou nějaké hospodářství. Tam nebyly továrny. To teprve postavili ty, co šli do odsunu. Jak jsme byli blbý, že jo. Ty továrna, co jsou v Německu, ty všechny postavili ty, co tady vyhodili. Všechny. Pramka, Kajpl, Fišerka... Všichni tam dělali. Začali s malým, ale než k tomu došlo, tak většinou šli k sedlákům dělat. A to dělali tak jako my s maminkou a s bráchou, jsme dělali jenom za jídlo a za spaní. A jim nadávali, že jsou cigáni, že [...] no prostě všechno nejhorší. Ty se měli snad ještě hůř než já, než my tady.“

Paní Anna K. (1938) na otázku odsunu vzpomíná takto:

LB: „Jak jste se dozvěděli o odsunu?“

AK: „Jak jsme se to dozvěděli? No zkrátka... Tady v Žírovicích bydlel tatínek, ten byl Čech, to já jsem ani nevěděla, že. Tenkrát to bylo takový. Vzali se s mámou za první republiky. A potom nějaký kamarádky, já ani nevěděla, že jsem něco špatnýho? [...] Pak začal odsun, jak říkáte. Tak pak jsem tu neměla žádný kamarádky a zůstala jsem jako dítě sama v Žírovicích. Bylo mi 8 pryč. Maminka byla Němka. I dědeček byl Němec. Dědeček byl z Loun a ty tam měli statky. A dědeček, že si vzal babičku, že byla chudá, no tak nic nedostal, dostal to ten druhý.⁹ Jako dítě jsem byla za války sama, ale měla jsem dva strejdy a ty museli na vojnu, samozřejmě. Ti museli na vojnu, protože byli Němci.“

LB: „Byly tady nějaké tendence, když se Němci báli, že půjdou do odsunu, třeba odejít, utéct?“

AK: „To ne. Oni ilegálně neutíkali. Oni chodili přes kopečky odnášet a vraceli se. Ale ne každý. Ale chodili.“

Dne 25. února opustil chebské nádraží první transport, odvážející chebské občany do válkou zničeného Německa. Hlavní vlna skončila oficiálně v říjnu 1946.

⁹ Myšleno dědečkův bratr (pozn. autorky).

Další ojedinělé transporty odjížděly ještě i na začátku 50. let 20. století. Odjezdům předcházela ztráta občanských práv a internace ve sběrném táboře.¹⁰

Pan Jaroslav T. (1926) ve vzpomínkách na toto období říká:

JT: „Nerad se k tomu období vracím, protože to byla v mém životě snad nejhorší chvíle, když nás ti chlapi vedli jako vrahy. Sebrali nás všechny ve 4 hodiny ráno [...]. Ať jsme přišli, kam jsme přišli, všude samé prohlídky a co se dalo ukrást, tak nám to také vzali. Já měl rádio od bratra, vzali mi ho, byl jsem už tak sprostý, že můj život visel na nitce [je našťvaný]. Ale kde bylo rádio. Prý ve skladišti. Ti chlapi, důstojníci, jej vzali a hráli na něj. A člověče, to žrádlo. U nás prasata dostávaly lepší jídlo, nežli jsme dostávali my [otřese se]. Jo, a abych nezapomenul, finančníka Karáška zastřelili.“

Takto organizovaný odsun probíhal po železnici, jednalo se vždy asi o 40 vagonů po 30 osobách. Z Chebu odjížděly transporty především do Bavorska, Bádenska-Würtemberska a Hesenska, některé ale směřovaly také do sovětské okupační zóny. V roce 1945 mělo město Cheb 58 000 (z nich však kolem 20 000 tvořili němečtí uprchlíci z východu, totálně nasazení, váleční zajatci a vojáci) tento počet se snížil do roku 1947 na 14 533. Tito odsunutí si ze svého osobního majetku směli s sebou vzít zavazadlo o váze 30-50 kg, hodnotné a cenné věci museli odevzdat.¹¹

Paní Věra S. (1937) k tomu říká:

VS: „No, museli do odsunu. Dostali třeba večer, že musí ráno být, plácnu, některý v osm, některý v devět, že musí být tady na náměstí ve Šnekách, nebo dole v Plesný. No a mohli si vzít 30 kilo.“

LB: „To znamená, že na to měli jen takhle večer a ráno...?“

VS: „Ráno šli. No a co, třicet kilo, co sbalíte, to máte sbaleno raz dva. Jenom boty mají tři kila. To neměli nic. A potom, když už to bylo potom nějakým druhým rokem, to

¹⁰ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 92.

¹¹ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 92.

už mohli vzít padesát. Ale padesát taky není nic. Všechno tady museli nechat. A ještě jim část vzali. Naší tetě sebrali dokonce hřeben.“

LB: „Hřeben?“

VS: „Jo. Nemuseli [...]. Ale proč by ne, [...] ta možnost byla [ironický úsměv a pokrčení ramen].“

Mnoho lidí se pokoušelo s různým úspěchem přenést část svého majetku přes hranice a uložit jej u známých. Autentickým způsobem popisuje tuto snahu například Petr Glotz, který pocházel ze smíšeného manželství a jehož matka po částech přenášela přes hranice rodinný majetek: *„Jednoho nádherného zářijového rána roku 1945 jsem po matčině boku cupital přes hranici u Waldsassenu. Matka vedla bicykl (neuměla na něm jezdit), na němž byl připevněn obrovský kufr s nepatrnými zbytky našeho majetku, které doslova ukradla z vlastního bytu – před očima nového českého nájemníka. Muž byl, jak soudila má matka, ‚slušný Čech‘ a raději se přitom díval stranou.“¹²*

Někteří lidé se takto také vyhnuli stíhání či ponižujícímu čekání na odsun. Ten způsobil humanitární problémy v americké okupační zóně i velké problémy a hospodářské ztráty v Československu. Absolutní převaha německého obyvatelstva znamenala pro celé území postupné vysídlení.

LB: „Tady byla tedy většina Němců?“

AK: „Nebyl tu Čech ani jeden. To potom později, tady byli ještě na práci, jako můj táta, tak museli. Jeden, dva. A ty chodili s Němkama a to se nesmělo. Ale oni se hodně měli rádi, ale bylo to tajný. A ty Češi byli furt u nás. Jedli u nás, máma jim všechno dala. Tady v Lomanech, tam byl velký statek a tam měli pokoje. Ale pořád byli tady u táty, u mých prarodičů.“

¹² GLOTZ, Peter. *Vyhnání. České země jako poučný případ*. Praha: Paseka, 2006, s. 7.

Zatímco pro děti byl odsun skoro jakýmsi dobrodružstvím s cestou do neznáma, pro dospělé šlo o traumatický zážitek a u nejstarší generace to bylo vůbec nejtěžší k přežití. Mnozí si odnesli bolest nad ztrátou domova do hrobu.

Paní Věra S. (1937) říká k odsunu:

VS: *„Dneska málokdo chce něco říct. Každý si dá pozor na pusu [...]. A hlavně ty lidi na to nechtějí vzpomínat. Protože je to dost bolestivé. Ode mě šli všichni pryč. Všichni příbuzný.“*

LB: „A vy jste tu měla sourozence?“

VS: *„Bratra. A ten zemřel.“*

LB: „A z těch příbuzných, co byli odsunuti? To byli rodiče?“

VS: *„Rodiče ne. Ale tety, strejdy, bratrance, sestřenice.“*

LB: „A ti byli všichni z Plesné? A ti šli všichni za hranice? Waldassen a dál? A přes sběrné tábory?“

VS: *„Ano.“*

LB: „A vy jste s nimi ještě byla v kontaktu? Měli jste ještě možnost se stýkat?“

VS: *„Ze začátku ne.“*

LB: „To znamená jak dlouho? Kdy se to jakoby zlomilo? Kdy jste je mohla poprvé nějakým způsobem kontaktovat? Nebo rodiče?“

VS: *„Moje rodiče, tedy moje maminka byla tady. Tatínek padl. 44 (rok). Bráchu jsem tu měla, no a ti ostatní jako jejich sestry a bráchy, to všechno šlo do odsunu.“*

LB: „A co se stalo potom s těmi jejich domy? To osídlili nebo zbourali? Co se stalo s těmi stavbami, kde bydleli, kde žili?“

VS: *„No, některý se tam hned nastěhovali, některý to zbourali, i tady v Plesný. Tadyhle, co je červený, to všechno zbourali. To je mapa z Plesný, ne „Šneky“ to jsou zvlášť. Ale to je Plesná, protože já jsem to potřebovala, tak to mám venku. To je náměstí. Tady je náměstí. Vlastně. A tady je škola.“*

LB: „Nevíte, kolik měla Plesná obyvatel? V té době? Určitě hodně, že?“

VS: *„Já myslím kolem... Vlastně ono to bylo zvlášť. Plesná a „Šneky“. Ono je to dohromady, ale tenkrát to bylo zvlášť. Já vám nepovím přesně, kolik toho bylo. Ale Plesná měla zvlášť výbor a tady ve Šnekách taky. No a tak některý jako třeba tadyhle nahoře byl statek, to patřilo mému pradědovi, pak to zdědil strejda a to prostě přišla dcera, nějaká Češka, a řekla, ten barák si vezmeme. Nebo ten statek. A pak přišli*

rodiče, oni se nastěhovali a strejda se musel nastěhovat nahoru, ale klobouk dolů, to byli čestní lidi“.

LB: „Slušní byli?“

VS: „My jsme s nimi neměli potíže, nic. Ještě nakonec, aby to nikdo neviděl, přinesli třeba mlíko, nebo něco navečer, abychom měli. Ty byli hodný furt. A taky se jako s tou dcerou stýkáme. Moc. Jako spíš už jsme jako rodina. Prostě furt.“

LB: „A kde jste byli v tom mezidobí?“

VS: „V Karlštejně v Jesenicích.“

LB: „A to jste byli u nějakých příbuzných? Nebo kde jste tam byli?“

VS: „Jsmé nevěděli, kam nás vezou. No, oni nás vezli do Chebu na to, do toho sběrného tábora, tam jak byla, jak je zkušebna na hudebku a Kučerovci. Tam byl sraz. Všechny tam byli.“

LB: „Kolik vás tam tak bylo, pamatujete si to?“

VS: „Bylo nás tam hodně.“

LB: „To byly jenom děti?“

VS: „Ne, i dospělí. A s rodiči. My jsme tam byli s maminkou.“

LB: „Tam jste byli jak dlouho? Den?“

VS: „Den. Pak přijeli ty sedláci no, s koňmi. Teď maminku nikdo nechtěl, protože ona byla takhle hubeňoučká [ukazuje rukama tak 30 cm], dvě malé děti. Tak potom si vzali tady v Jesenicích, tady hned za Chebem, jeden sedlák si ji potom vzal. Tam jsme s nimi potom žili v jednom domě pohromadě, jako kdybychom patřili k nim.“

LB: „A byli na vás hodní?“

VS: „Oni jo. No a tam, když už potom věděli, že ty lidi s těmihle lidmi jsou za dobře, tak hurá pryč s nimi. Tak nás zase naložili a odvezli zase nákladním vlakem, v těch vagonech jako dobytek nás odvezli do Berouna a tam taky přišli sedláci, rozebrali to, no a my jsme pak přišli do Kerštejna (Karlštejna). No a tam jsme potom byli, ale zase jsme trefili na dobré. Tak jsme tam bydleli.“ [...]

LB: „A vám bylo kolik v té době?“

VS: „Deset, jedenáct. Bratr byl mladší o tři roky.“

LB: „A chodili jste tam do školy? Byla taková šance?“

VS: „Ze začátku ne, ale potom už, 47, už jsme byli v Karlštejně, tam už jsme chodili.“

LB: „A tam už se vyučovalo jenom česky? A vy jste uměli česky?“

VS: „*Jo, já se naučila sama, když mě byly dva, byli jsme nějakou dobu v Brně, tam jsem se naučila.*“

LB: „A byli jste v tom Karlštejně s jinými dětmi? Které tam byly taky přivezené? Nebo jste tam byly jediné děti?“

VS: „*Všichni dospělí.*“

LB: „A jak se k vám chovali? V té škole? Jako k dětem?“

VS: „*To už bylo takový tichý. To už byl klid. To už odeznělo. Tam ty sedláci, každý na svém písečku, tak to jsme nějak nepoznali. Nepociťovali. I ten sedlák, pantáta, byl na nás hodný, i ona. My jsme s nimi neměli potíže.*“

LB: „A s babičkou a s dědečkem jste byli v kontaktu, když jste byli tam? Psali jste si, nebo...?“

VS: „*Jo, to bylo v Čechách, to jsme mohli. Možnost byla. Ale maminka šla ráno, přišla večer a pak padla. Já se naučila dojit, já měla tepláky, ty stály [úsměv].*“

LB: ?

VS: „*Maminka měla ruce nateklé, já jí nabídla, že jí pomůžu. Řekla, ty to neumíš. A ještě ten sedlák povídá, nech jí bejt, když chce, tak holt. Ale netrefila jsem se do kýble vždycky. Fakticky, ty tepláky stály. Ty byly tak tvrdý [velmi srdečný smích]. Prala jsem prádlo. A to mi bylo jedenáct. Tříkrát jsem ty tepláky prala. A cíchy jsem prala.*“

Odsun neznamenal jen odchod většiny obyvatel, ale také zánik živností, obchodů, drobných výrobních podniků a celých obcí.¹³ Např. nejmladší syn paní Anny S. (1916), bývalé obyvatelky obce Lohhäuser (zaniklá obec Slatina) Siegbert S. (1941), vzpomíná na tuto dobu následovně:

SS: „Maminka vyprávěla, že jsme byli odsunuti do východní německé zóny, do sběrného tábora Breitungen. Víte, všichni lidi se nechovali stejně, nebyli všichni zlí. Tatínek padl na vojně, zůstala sama se třemi kluky. Těsně před odsunem schovala v hájovně ve sklepě trochu jídla ve sklenicích, byl tu hrozný hlad. Do jídla přisypávali

¹³ SECKÁ, Milena. Osídlování chebského pohraničí po roce 1945. Praha, 2012, s. 1. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.cesky-dialog.net/clanek/1234-osidlovani-chebskeho-pohranici-po-roce-1945/>> [Cit. 2012-30-12].

kdeco, aby toho na talíři bylo víc. I dřevěné piliny [...]. Mně, jako nejmladšího, tajně spouštěli sklepním okýnkem do budovy ruského velení. Byl jsem jediný, kdo se do toho okýnka vešel, byl jsem hodně drobný. Bral jsem tam zmrzlé brambory, nějakou zeleninu, pro nás, pro svoji rodinu. Kdyby mě chytili, určitě by bylo zle, minimálně by mě zbili. Hrozně jsem asi riskoval. Já to ale tak nebral, bylo to spíš dobrodružství. Maminka to nakonec udělala jinak. Rozhodla se vrátit pro to schované jídlo do Lohhäuseru.

Víte, tenkrát bylo hrozně zima, mráz. Ani už si nepamatuju, kolik to bylo kilometrů. Šla sama přes hranici, bála se, ve sklepě vykopala to jídlo, naložila na sáňky a jela zpátky. Těsně na hranici jí prý zastavili dva četníci, Češi. Jí i jídlo zachránil lesník – Čech, jméno už nevím, jel okolo na lyžích, trochu se s maminkou znali. Pochopil, co se děje. Objal jí a četníci si mysleli, že je jeho milá. Nechali je a šli dál. Vrátila se do Lohhäuseru pro jídlo potom ještě asi dvakrát.“

Přes Cheb projíždělo také mnoho vlaků vypravených z Aše. Jistý Vincenc Stadler, který se později usadil kdesi u Rhönu, vylíčil svou cestu následovně: „Poslední pohled, který jsme ještě mohli upřít na město Cheb, byl velice neutěšený a smutný, neboť z kdysi krásného chebského nádraží nezbylo doslova nic a neméně zničena byla i výstavná Nádražní ulice. Když jsme u Schirdingu přejížděli bavorskou hranici, vylétly z oken naráz ze všech oken vlaku bílé rukávové pásky, které jsme jakožto Němci museli nosit, a zůstaly patrně po nějaký čas viset na keřích podél trati jako připomínka vyhnání.“¹⁴

Vládní nařízení z 5. května 1945 a dekret prezidenta republiky 5/1945 Sb. z 19. května 1945 Němce prohlásil za státně nespolehlivé obyvatelstvo.¹⁵ Co se rozumělo pojmem nespolehlivé obyvatelstvo, dekret přímo neurčoval. Starší definice tohoto pojmu, obsažená v zákoně č. 131/1936 Sb. o obraně státu, nebyla vzhledem ke

¹⁴ GLOTZ, Peter. *Vyhnání. České země jako poučný případ*, s. 189.

¹⁵ Předpis č. 5/1945 Sb. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>> [cit. 2015-12-11].

zcela odlišným podmínkám použitelná.¹⁶ Tato vyhláška nicméně výrazně ovlivnila jejich každodenní život. „Museli nosit viditelně bílé nebo žluté pásky s písmenem N jako Němec. V Chebu nařídila povinné nošení žluté pásky na veřejnosti vyhláška Okresní správní komise 20. července 1945: ‚Páska ze žluté látky široká deset centimetrů budiž viditelně nošena v nadloktí na levém rukávu vrchního šatu. Pokud ženy nosí šat bez rukávů, přípevně pásku na levé straně prsou. Žlutou pásku si obstará každý občan německé národnosti na svůj náklad sám. Každá majitel (správce) domu a bytu se postará o to, aby nájemník nebo podnájemník, pokud je německé národnosti, byl přesně podle vyhlášky označen.‘“¹⁷

Paní Věra S. (1937) vzpomíná:

VS: „Nikdo moc nesměl ven, my jsme museli nosit ty pásky. Moc si to nepamatuju, řekla bych, že jsme měli žlutý. A antifašisti měli červený. Vím, že jsme večer nesměli ven. Já si pamatuju, mamčin bratranec měl dole v Plesný obchod. Ale smíšený zboží, ty měli všechno. Kolikrát, na černo třeba, jsme dostali nějaký ryby. No a to potom děda udíl. To bylo takhle [ukazuje na domě]. Tohle tu nebylo, to je přistavený. Tady v koutě to udíl. A předtím jsme tu měli stromky, takový malý, aby to nebylo vidět. No, to by nám ryby sebrali. Udírnu my neměli. My jsme měli sud [úsměv]. A stravenky nám dával výbor, no. A ty co právě měli červený, ty dostali víc, antifašisti. Oni dostali jiný než my. My jsme dostali jen tak na přežít. A Češi taky dostali. No a teď, když třeba byly rodiny, měly hodně dětí a my jsme měli dřív pěkný věci, sklo, hrnky, nebo něco. Nebo povlečení. Tak jsme to šachovali. Dali nám pár stravenek no a my jsme zase dali tohle, abychom se najedli. Kdo to nezažil, tomu se nechce ani věřit. Moje teta měla černý šaty, dodnes je vidím. Vyšité černým srdíčkem. A široko kytičky vyšité. A bydlela nahoře, jak se jde na nádraží. A potom se tam nastěhovali ti druzí a ona potom šla k tetě, tady vepředu bydlela. Přišla, chtěla jít k nám, támhle jí svlíkli a přišla v kombinačce. Když chtěli ty šaty, tak co mohla dělat.“

¹⁶ SCHELLE, Karel. *Geschichte der tschechischen öffentlichen Verwaltung*. 2011, s. 128.

¹⁷ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 88.

Němci byli zbaveni volebního práva, vyloučeni z výkonu veřejných služeb, nesměli sloužit v armádě. Byla omezena možnost uzavírání smíšených česko-německých manželství.

LB: „Je pravda, že nesměli Češi „randit“ s Němci?“

VS: „Jo je. Ty potom byli zavřený. Tady v Plesné byla taková rodina. Ji zavřeli, jeho zavřeli, že spolu chodili. A ona byla vdaná s Němcem, měla holku a ten zůstal někde na vojně, nebo se hned nevrátil, no tak ona holt nečekala, zamilovala se tady do Čecha. Ji zavřeli, jeho zavřeli a to dítě sebrali a dostali ho jeho rodiče. A ta taky přišla, byla už dospělá, když ji sem dostali.“

Němčina se systematicky vytlačovala. Bylo zakázáno používat název Sudety. Peněžní vklady byly převedeny na vázané účty, kurz říšské marky stanoven v poměru 10:1. Němci museli odevzdat všechny cennosti, včetně jízdních kol, lyží a hudebních nástrojů.¹⁸ Paní Věra S. (1937) k tomu říká:

VS: „Nám sebrali rádio. My jsme rádio tahali z Brna. Protože to jsme nemohli. Byli nálety už a chtěli nás odtáhnout, dát do odsunu, protože táta byl ve válce. Tak ty rodiny, ty potom odstěhovali, když začali bombardovat v Brně. Tak jsme poslali balíky sem domů, ani jeden nedošel. A rádio jsme zabalili a vzali do ruky. To maminka se mnou tahala. To vlaky ani do Chebu nejely. Do Všeboře jsme jeli. A tahali jsme to rádio pitomý. A až do Chebu jsme museli pěšky. A tak jsme přijeli do Chebu a moje kmotra, její neteř, se tam učila kuchařkou. Tak jsme šli za ní, a protože nic do Plesný nejelo, tak jsme to rádio nechali u ní, až sem půjde, aby to s holkama vzaly. A my jsme pak šli pěšky po kouskách. Do Skalný, tam jsme přespali u tety, pak jsme se až dostali do Plesný. Byli jsme tady 14 dní, vybuchl vlak, přišli Češi a rádio nám sebrali“.

LB: „Vlekli jste se s ním takovou dálku a sebrali ho?“

VS: „Ano. Bylo po prdelce.“

LB: „Jak to odůvodnili, že ho nesmíte mít? Nebo to neodůvodňovali?“

¹⁸ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 88.

VS: „*Ne. Vyhlásili, že přijdou koukat do baráku a když to, tak aby to lidi odnesli, že budou dělat kontroly. Tak to sebrali. Nesměli jsme mít ani hudební nástroje, ani kolo. Já jsem neměla kolo. Tak zaprvé, já neměla ani co na sebe, když vám řeknu, jak to je. My jsme přišli nahý, jen to, co jsme měli na sobě, jsme měli. Ale rádio jsme měli.*“

LB: „Který vám sebrali.“

Němci nesměli jezdit na kole nebo na motorce, bez povolení jezdit hromadnými dopravními prostředky, opouštět okolí svého bydliště, chodit po chodníku, svobodně pracovat, chodit do restaurací, hospod, kin a jiných veřejných zařízení po 20. hodině. Přiděly potravin jim byly kráceny a chodit si pro ně mohli pouze ve stanovenou dobu. Měli potravinové lístky jako bývalé židovské lístky s nízkou hodnotou a pracovní povinnost. Prodejní dobu pro Němce v obchodech, řemeslnických závodech kromě mlékáren stanovila vyhláška z 26. 11. 1945 na poslední dvě hodiny prodejní doby.¹⁹

Dalším významným mezníkem tohoto období bylo vydání dekretu č. 16/1945 Sb. z 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.²⁰ V českých zemích vzniklo 24 mimořádných soudů. Jako poslední zahájil svoji činnost 12. února 1946 chebský soud. Do 31. prosince 1948 vynesl 30 rozsudků smrti, z nichž tři změnila prezidentská milost na doživotí. Mimo jiné odsoudil 39 lidí k doživotí a téměř 1700 osob k různě vysokým trestům.²¹

Pracovní povinnost osob, které pozbyly československé státní občanství, stanovil dekret 71/1945 Sb. z 19. září 1945. Vedle ztráty občanských práv a majetku²² byli Němci často drženi v táborech, odváděni k nuceným pracím nebo deportováni do

¹⁹ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 93.

²⁰ MAHDAL, M. Dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Moderní dějiny: Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky [Online] 2009. Dostupné z URL: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/dekret-o-potrestani-nacistickych-zlocincu-zradcu-a-jejich-pomahacu-a-o-mimoradnych-lidovych-soudech/>> [Cit. 2013-02-04].

²¹ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 94.

²² Předpis č. 5/1945 Sb. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>> [cit. 2015-12-11].

jiných částí republiky. Na československém území bylo založeno 1215 internačních táborů, 846 pracovních a kárných středisek a 215 věznic. Hlavní internační tábor v Chebu se nacházel mezi bývalými továrnami Eska a přádelnou Seiler.²³

Drtivá většina vyhlášek vydávaných Místní správní komisí v Chebu v průběhu let 1945-1946 obsahovala nařízení proti rabování a drancování v prázdných domech a bytech. Osobní život mnoha lidí se stal věcí veřejnou. Kdokoliv mohl být obviněn ze spolupráce s nacisty a označen za nepřítele státu. Veřejně se podněcovalo proti milostným vztahům s německými obyvateli konkrétněji - „*proti styku s Němkyněmi*“.²⁴ „*Jelikož se hromadily případy styku českých vojáků, příslušníků SNB apod. s Němkyněmi, řešila tyto stížnosti Okresní správní komise v Chebu. Bylo rozhodnuto, že zjištěné případy budou postoupeny soudu k projednání podle malého kolaborantského zákona.*“²⁵

Divoký odsun

Po celou dobu války se v českém národě hromadil protiněmecký nacionalismus jako reakce na ztrátu národní svobody. Ještě před Postupimskou dohodou a regulovaným, tj. legalizovaným odsunem došlo v létě roku 1945 na některých místech k tzv. „divokému“ vyhánění Němců z jejich domovů.²⁶

V květnu 1945 začalo hromadné vyhánění německých obyvatel. Vznikaly dobrovolnické skupiny tzv. Revoluční gardy. Mezi jejich hlavními úkoly byla kontrolní činnost a střežení důležitých objektů v čerstvě osvobozené republice, zajišťování nespolehlivých a podezřelých osob, zabavování majetku, výkon pořádkové služby, atd. „*Ve skutečnosti bylo v té době sudetské území oblastí bez zákonů, kde vykonavatelé moci mohli beztrestně uplatňovat svou vůli.*“²⁷ V mnoha případech zde sehrála roli i pouhá závist a chamtivost. Motivů, které vedly k páchání násilí, bylo

²³ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 91.

²⁴ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 94.

²⁵ SOkA Cheb, Městský národní výbor Cheb 1945-1971, Sb. 172/40 – Kronika města Chebu 1945-1947 In: CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 94.

²⁶ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*, s. 135-137.

²⁷ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*, s. 136.

tedy více. Na jedné straně do slova vybuchla mezi lidmi touha odčinit nacistické násilí a nepravosti, na straně druhé se objevily motivy nízké, spojené s touhou po německém majetku a obohacení se.

Násilnosti na německém civilním obyvatelstvu se nevyhnuly ani karlovarskému regionu. Divoký odsun byl do určité míry katastrofálním důsledkem absence teprve budované československé veřejné správy, ale také asociály a kriminálními živly zneužitou emocionální reakcí na předchozí řádění sudetoněmeckých bojůvek.²⁸

Tento „divoký odsun“ byl předmětem kritiky zejména v západním světě. I když s mnohdy nelidskými způsoby, které se při této fázi odsunu vyskytly, není možné souhlasit, je možné je však do určité míry pochopit jako reakci na chování sudetských Němců, na Mnichovskou zradu a zločiny nacistů v první polovině let čtyřicátých.

Ve výpovědích narátorů také často zaznívá, že:

- *„To bylo hrozné na obou stranách, a spravedlnost se nedá najít žádná“,*
- *„Odsun byl špatně, ale copak Mnichov byl lepší? Ti chudáci si nemohli zabalit ani ň, natož pak 50 kilo.“*
- *„Bylo to oko za oko, zub za zub“,*
- *„Oni si začali“, apod.*

Divoký odsun v pamětech

Pan Roman H. (1969) vypráví příběh svojí rodiny, která se s divokým odsunem setkala:

²⁸ BERAN, Jiří a kol. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovarský kraj: Karlovy Vary, 2004, s. 156.

RH: „Inka, Maria, Anton, Heinz, Edit a Petr. Přičemž Petr byl nejmladší a bylo mu měsíc. Takže byl v zavinovačce. Všechno přímý tety a strejdové. Sourozenci můj mámy, která se narodila až po válce, v 54. Mezitím se narodila ještě Erna, potom Gertrudh, potom Franz a ty už byli potom. Moje matka se narodila v 54. A to pořád ještě neměli občanství.

Válku prožili tady, děda pracoval v továrně, dělali měřicí přístroje a hračky plus ještě něco, nevím přesně. Ale vím, že byl mistr u těch měřících přístrojů a živil celou rodinu. Bydleli kdesi v Chebu, původem pocházeli, byli to sudeťáci, takže děda přímo z Lomničky a babička pocházela z Chebu. Ještě měli někde nějaký majetky, ta babičky rodina, někde u Stříbra. A vlastně v 45., když bombardovali Amíci Cheb, tak v té době bydleli v dnešní Riegrovce, v těch místech proti Penny. Tam chybí celá řada domů. Oni v ní bydleli. A protože byl nálet na chebský nádraží, tak zdrhli do sklepa, ale ty baráky dostaly zásah, takže ono je to tam zasypalo. Takže se ještě vypráví, jak v tom řvoucím sklepě plným lidí babička vzala sekeru a rozsekala dveře do nějakých těch vedlejších sklepů a pak lezli okýnkama ven. A bydleli potom provizorně. A když přišli Amíci, tak hned přišel povel k odsunu. A v té době děda okamžitě chtěl pryč, jako hrdej. Ale babička nechtěla.“

LB: „A proč nechtěla?“

RH: „Protože byla svázaná s Chebem, byla tady zvyklá. Ona tady žila. Ona se narodila v roce 1912 a ještě měla rakousko-uherský občanství, pak se jí změnilo na československý, pak na říšský, potom byla deset let bez občanství, pak měla Československá socialistická republika. To dostala v 55. Dle toho zákona z roku 53. To už měla pátej statut. A po revoluci federaci a pak Českou republiku. A to celej život žila v Chebu. Ona tady byla zvyklá, nicméně připravili odsunovou truhlu, tu mám do dneška doma, a babička si dupla, že nikam nechce. Ale děda, že chce. A hlava rodiny, samozřejmě rozkazoval. No ale v práci ho ukecali, nabídli mu práci, že všechno bude dobrý. Babička se mezitím smířila s tím, že odcházejí a děda přišel s tím, že nikam nejdu. To zase babička dupala, že chce. Měli už adresu a dokonce i informaci o bytě. Měli jít do... Vyloženě dostali adresu, kam mají jít.“

LB: „A to jim dal kdo?“

RH: „No, to nevíme. Ale ta adresa je dodnes napsaná na té truhle. „Steingase 30, Hale“. Dostali normálně adresu.“

LB: „To znamená, že ale tam nebyli žádný příbuzný? Neměli za kým odejít?“

RH: „Ne. Tam nikdo nebyl. Prostě jim určili Halle. Z nějakého důvodu. Já si myslím. Děda nebyl vůbec v armádě, nesloužil za války a celou válku pracoval, pracoval v Chebu, v regulérní fabrice, nevyráběl zbraně, takže zřejmě ani tady ta německá rodina s pěti děckama nevadila. S šesti děckama, když počítám toho Petra, který už byl. Takže s šesti děckama. Naprosto neškodná německá rodina, s šesti dětma, táta živitel rodiny, který nikdy nesloužil. Takže odvozuju z toho to, že jim nevadili. A oni ho v té práci chtěli a vyžádali si, že ho chtějí. A děda nakonec svolil, že zůstane, nicméně díky tomu, že ty odsuny byly tak divoký, tak se jednoho dne vrátil z práce a oni byli všichni pryč. Přijeli, naložili je na nákladáky. Protože bydleli někde provizorně, tak to zřejmě sebrali všechno, naložili je, odvezli je do Lomničky, do nějakého sběrného tábora, odkud měli být transportováni do odsunu někam pryč. Ne tam na to místo, to už nemělo být, jak měli odejít, ale nějakej divokej odsun. A děda se sbalil s žebříňáčkem, do té Lomničky došel, v noci je tam z toho tábora sebral, na tom žebříňáčku si ty děcka nasázel, ty velký šli pěšky a z té Lomničky došli zpátky do Chebu a už si jich nikdo nevšímal. A už tu zůstali.“

LB: „A to se dozvěděl od sousedů, kde jsou?“

RH: „Ano, zřejmě.“

LB: „Takže tam nikomu nechyběli, na žádném seznamu nikde, nikdo je nepostrádal?“

RH: „To musela být taková divočárna, že je nikdo ani nehlídal, prostě tam děda přišel, nabral si je a odvezl zpátky do Chebu. Byla tam škola, shodou okolností dvě. A ta jedna patřila rodině Vyhanů, což je z příbuzenstva z dědovy strany. On tam odsud pocházel. Jeho matka byla za svobodna Vyhanová. Prababička byla Vyhanová a těm patřila ta škola. Mimochodem ty odsunuli přirozeně taky, Vyhanovi, my jsme jim ještě za mého dětství, dokud byl v Chebu starej hřbitov, chodili na hrob. Mě jako dítě hrozně bavilo čistit ten hrob těch Vyhanů, protože mi to připadalo takový jiný, než ty český hroby. Takže jsme chodili na ten staříckej rodiny Vyhanů. Oni byli odsunuti do Německa, tam si udělali soukromou školu a byli hrozně bohatý potom.“

LB: „Takže oni je odsunuli někdy přes den?“

RH: „Někdy dopoledne je naložili někde na nějaký nákladáky. Bez tý odsunový truhly. Neměli čas si jí vzít. Všechno zůstalo doma. Naložili jenom lidi, tak jak byli.“

LB: „Když se chystali do odsunu, co to bylo za rok? Bylo to vůbec dané? Vždyť to bylo před dekrety.“

RH: „To nemohlo být daný, prostě to muselo být strašně živelný. Když jsem se na to ptal těch starých Plesňáků, jestli si mohli něco vzít, tak spoustu z nich mi řeklo, že jen to, co měli na sobě. A naložili je do vlaku, myslím, že to tady organizovali Američani, plus za mohutného příspěví českých „vlezdoprdelků“, předpokládám, takže to tam odvezli jenom babičku a šest dětí. Takže je děda posadil ty malý na žebříňáček, velký šlapaly, oma šlapala, došlapali pěšky zase zpátky do města.“

LB: „Měli vztek? Nebo strach, že se na to přijde?“

RH: „Jaký emoce měli tehdy hned, to už mi nikdo nepoví. Ale že byl děda hrdej a vzteklej, to prokazoval celý svůj život i za mého dětství. Takže odmítal, samozřejmě nějaký český slova musel umět, že rozuměl, ale odmítal rozumět a mluvit česky, mluvil jenom německy a do konce života četl jenom německý noviny, který tady v Čechách vycházely „Foglcajtung“. Jako dítě jsem chodil do trafiky, kde jsme měli ty desky, takže tam vždycky byly založený Foglcajtung a Svobodný slovo. Svobodný slovo četl zbytek rodiny, pro dědu byl Foglcajtung. Babička se naučila česky. Coby Chebanda, tak když se narodila v roce 1912, tak když už chodila do školy, tak chodila do smíšený, to znamená, že se ve škole vyučovalo česky plus někde trochu německy. To nebylo jako v Plesný, kde naprosto převažovalo německý obyvatelstvo. V Chebu chodila do český školy a celej život mluvila česky, ale lámaně. Zatímco německy mluvila plynule, protože to byl její rodnej jazyk. Taky česky špatně skloňovala.“

LB: „Doma se mluvilo německy? Děda na vás mluvil německy? Coby na děti a na vnoučata?“

RH: „Děda mluvil jen německy, s ním se mluvilo jenom německy. A česky se mluvilo vedle v kuchyni, kde nás neslyšel. To je samozřejmě už ten život, který je za mého vědomí, když jsem se narodil v 69. Mimochodem jsem byl jediný dítě, které on z té rozvětvené rodiny vozil děda v kočáře. Ani své děti ani žádného jiného vnuka, byl jsem jediné dítě ze všech. Devět vlastních, přes dvacet vnoučat a já byl jediný dítě, které vozil. „Připravte mi Romana.“ Celá rodina strašně kmitala, a když už s tím kloboukem a kravatou vycházel před dům, tak já už tam musel být připravený v kočáře. On napřáhl a jel se se mnou projít po městě.“

LB: „A setkali se s nějakými nepřátelskými reakcemi, že jsou Němci, nebo s projevy nepřátelství?“

RH: „Hodně. Co vyprávěli, tak poměrně hodně, bylo to běžný. Oni bydleli tak všelijak porůznu, ale nejvíc bydlíšť, na který si všichni vzpomínají, protože je šoupali do

naprosto nevyhovujících bytů. Čím horší byt, tím víc se hodil pro tu německou chátru. Až někdy v době kdy měli občanství, po 55. roce, občanství jim sebrali, Němci nebyli a nutili je k tomu, aby podepsali papír, že se vzdávají občanství a bude jim přiděleno český. A to děda odmítal. A celá rodina to odmítla. To odmítla i oma. Takže to nepodepsali. A v roce 53 vyšel zákon, kdy všichni museli povinně to občanství dostat a oni si pro něj nešli. Až v 55. je teprve úřady donutily a oni opravdu deset let žili bez občanství. Deset let prostě neměli doklady. Jen nějaký papír vystavený, to bylo všechno. A strašně s nimi vorali. Setkávali se s tím hlavně děcka ve škole, že byly odstrkávány. Všichni ti starší skončili se základním vzděláním, protože sotva dochodily základky. Protože ve škole je neměli rádi. Ani děcka, ani učitelé. I moje máma. Dvouletý nádražní učňák a šups, šla dělat průvodčí na vlak. To měla ještě kliku, že se takhle někam dostala. Ty starší jsou bez vzdělání. Teta začala pracovat ve 14, v 15. Nastoupila do tiskárny a vyučila se až tam.“

LB: „Setkávali se tady nějak?“

RH: „Ano. Němci se potkávali a vyhledávali se. Nekomunikovali s nikým jiným. Když opa šel někam na pivo, tak šel s Němcema tam, kde jim nalili. Postupem času se ta atmosféra rozvolňovala, ale hned těsně po válce ani nechodili do školy, než je někam přijali, než mohli někam chodit. Nevím, jak to bylo s jídlem, s potravinovými lístky. Ale díky tomu, že děda tam byl potřebný v té továrně, tak zřejmě měl čím živit rodinu. A protože tu výrobu pak přesunuli na Slovensko, tak tam přesunuli i dědu, protože to ty Slováký musel naučit, protože jinak nebylo, kdo by je to naučil.“

LB: „A to bylo kdy?“

RH: „V roce 45. V průběhu toho pětačtyřicátýho. Rodina zůstala tady a on odjel na Slovensko. Nevím, v jaký frekvenci se vracel domů, ale tu výrobu, kterou byla dole u řeky vedle Svobody, tam je dodnes ten prázdný ošklivý pozemek. Poslali ho tam rozkazem, pojeděš tam a budeš je učit. Takže zřejmě o tu rodinu bylo nějak postaráno, že měli co jíst a pít.“

Organizovaný odsun

Průběh organizovaného odsunu, který byl zahájen 1. ledna 1946 ve spolupráci se spojeneckými okupačními a kontrolními orgány v Německu a pod

dohledem Mezinárodního červeného kříže, naplňoval požadavek Postupimské dohody, že s vysídlení bude nakládáno humánním způsobem.²⁹ Odsunovaní byli shromažďováni ve sběrných táborech, s sebou si mohli vzít 50 kg zavazadel a také 1000 říšských marek.³⁰

Po skončení organizovaných vysídlovacích transportů sdělil ministr Nosek údaje o početním rozsahu akce. K 1. listopadu 1946 bylo z Čech, Moravy a Slezska vysídleno 2 170 598 Němců, z toho 1 420 598 do americké zóny Německa a 750 000 do zóny sovětské. Podle přehledu na to bylo použito 1646 vlakových souprav, 67 748 vagonů, 6580 lokomotiv, 4 lazaretní vlaky, 960 automobilů a 12 lodí. Otter uvádí, že jen do Bavorska bylo odsunuto téměř 872 000 Němců.^{31, 32}

Osídlování Chebska v letech 1945-1947

Po prosazení odsunu německého obyvatelstva z pohraničí bylo potřeba zajistit dostatek osídlenců tak, aby bylo možné v plné míře obnovit nejen hospodářský, ale veškerý život v této oblasti. Souběžně s transferem Němců probíhal složitý a pomalý proces osídlování kraje českým obyvatelstvem. Osídlovacím procesem se mělo českému pohraničí dostat státně a národnostně spolehlivého obyvatelstva. Výměnou za německé obyvatelstvo mělo být v relativně krátké době přivedeno do těchto rozsáhlých oblastí české, slovenské a také jiné slovanské obyvatelstvo.³³

²⁹ KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání?: Sudetští Němci v Československu v letech 1945-1946*. Praha: H & H, 1992, s. 17.

³⁰ BERAN, Jiří a kol. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovarský kraj: Karlovy Vary, 2004, s. 156.

³¹ OTTER, Jiří. *Češi v německém objetí. Kapitoly ze společných dějin*. Mariánské Lázně: Art Gallery Nataly, 1994, s. 145.

³² Údaje se mohou podle zdroje značně lišit. Např. Kučera uvádí, že během organizovaného odsunu v roce 1946 bylo vysídleno z ČSR 1222628 osob německé národnosti do americké a 633984 do sovětského okupačního pásma v Německu. KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání?: Sudetští Němci v Československu v letech 1945-1946*. s. 29.

³³ HAIŠMAN, Tomáš. *Několik poznámek k procesu formování nových lokálních společností v českém pohraničí po roce 1945*. *Český lid*, vol. 71, no. 3, 1984, s. 142.

Otázka reemigrace se však objevila daleko dříve, než k ní vybízely vládní směrnice a novinové články v květnu a létě 1945. Realizovat reemigraci v tak velkém rozsahu nebylo snadné, protože šlo o příslušníky cizích států, k čemuž bylo potřeba mezinárodních dohod. Do Československa reemigrovalo více než 100 000 osob, které se (nebo jejich předkové) vystěhovaly pro nedostatek obživy před rokem 1938 a po 2. světové válce se rozhodly pro návrat. Reemigrace tak znamenala pro mnohé státy podstatné snížení pracovních sil i hospodářské potíže spojené s odchodem kvalifikovaných pracovníků.³⁴

Osídlovací směrnice v Československu měly osídlencům příchod do nového prostředí usnadnit a pomoci jim vytrvat, protože jen stabilizované osídlení bylo zárukou bezpečnosti a prosperity pohraničí. Základní formou osídlování se mělo stát skupinové přesídlování lidí spojených lokálními svazky, přičemž se přihlíželo k půdní a klimatické podobě s bývalým domovem. Jako důvod bylo udáváno, že „*skupiny bude dohromady pojití společný původ, budou dobrými sousedy, kteří si v těžkých chvílích ochotně poradí a vypomohou.*“³⁵ Reemigrovala tak např. prakticky celá česká etnická skupina, která zaujímala na Volyni významné hospodářské a společenské postavení. Rozdělení zkonfiskované půdy po Němcích mělo kromě dalších politických aspektů i výrazný populistický ráz, neboť mělo zvýšit volební preference KSČ.

K reemigraci z Volyně se připojilo 5 000 optantů ze Zakarpatské Ukrajiny. 10. července 1946 byla uzavřena dohoda o reemigraci s Rumunskem, odkud se vrátilo v letech 1947-1949 kolem 20 000 lidí, většinou Slováků. Rumunská vláda povolovala reemigraci pouze nemajetných a zemědělců vlastnících od 0,5 do 5,5 ha. Majetnějším reemigraci nepovolovala. Vrátit se nemohli ani řemeslníci, dělníci v továrnách a kvalifikovaní zaměstnanci. Největší skupinu rumunských reemigrantů tvořili rudohorští Slováci (lesní dělníci, dřevorubci, zemědělství dělníci, pasteveci, drobní rolníci), kteří kompaktněji osídlili i Chebsko.

³⁴ HEROLDOVÁ, Iva. Národopisná problematika novoosídleneckého pohraničí. *Český lid*. vol. 65, č. 4, 1978, s. 197.

³⁵ HEROLDOVÁ, Iva. Národopisná problematika novoosídleneckého pohraničí. s. 196.

První poválečné měsíce byly ve znamení živelné kolonizace a vysoké migrace obyvatel, z nichž většina přicházela do pohraničí pouze kvůli zisku. Tito lidé však nepobyli na Chebsku dlouho, protože při odlivu migrační vlny v letech 1949 – 1951 Chebsko opustili.³⁶

Paní Věra S. (1937) říká:

VS: „Nejhorší byla náplava ze Slovenska. Že stodoly rozebírali a po vlcích to posílali na Slovensko. Dyť to říkám, hrabali. Všechno odtáhli. To tady taky mezitím. Jak je ten plán. [vyndává mapu Plesné z roku 1930?]Baráky zbourali, odtáhli, ale nový baráky třeba. Anebo nahoře na „Kurtě“, tam byly úplně nové. Všechny zbourali, tam nestojí ani jeden. Tam bylo koupaliště. To patřilo bratřenci mojí maminky. To už nikdo neví. Tam byly kabinky, všechno. [...]. Všechno se to zničilo [...]. To bylo na hranicích, to nepotřebujeme.“ [mračí se].

Na území pohraničí se po roce 1945 začala formovat nová pospolitost lidí, kteří sem přišli z různých oblastí tehdejšího Československa i ze zahraničí, Polska, Rumunska, bývalého Sovětského svazu apod. Šlo většinou o Čechy, kteří v těchto zemích žili delší čas a byli dobrovolně nebo také z politických důvodů přesunuti do Československa. V rámci dvouletého plánu obnovy byl prováděn nábor po celé republice, hlavně na Slovensku. Takže např. v Aši tvořili koncem roku 1946 Slováci většinu obyvatelstva.

Významnou roli zde hrají motivace a faktory, které je vedly k příchodu do pohraničí. Tyto motivy lze rozčlenit do čtyř základních skupin:

Pomoc vytvořit „české pohraničí“

Tento motiv odpovídal poválečné ideologii, propagandě a veřejnému mínění. Vládní politika tuto atmosféru výrazně a cílevědomě podporovala. Ideový motiv byl víceméně vždy spojen s nějakým méně nežištěným motivem, kterým byl většinou zisk

³⁶ NOSKOVÁ, Helena. Etnografický výzkum národnostně smíšených vesnic na Chebsku osídlených po roce 1945. *Český lid*, vol. 65, no. 2, 1978, s. 98.

nějakého majetku, nebo dobrého zaměstnání či postavení. Většinou šlo o spontánní individuální nebo skupinovou migraci. Ti, kteří přišli do pohraničí první, informovali ostatní a ti se pak za nimi stěhovali do nového bydliště. I některé dobře míněné pokusy mnoha nových osídlenců na venkově, usadit se na Chebsku a vybudovat si zde svůj domov, skončily po roce 1948 během dokončené kolektivizace.

Pan Pavel K. (1950) k tomu říká:

PK: „Moji rodiče se přistěhovali do Chebu z Kdyně v roce 1946. Z naší rodiny sem přišli nejdříve za prací teta a strejda (tátovi sourozenci), ty četli výzvu v novinách, jak je na tom pohraničí špatně, pak za nimi šel táta, za prací. Mojí manželky rodiče pocházejí z Plzně, také přišli do Chebu za prací v roce 1945. Maminka říkala, že v tom bytě, kam přišli, byly ještě na stole talíře [...] Muselo to být hrozný, [...] zase na druhou stranu, Češi si od Němců odsun taky zažili [...] a pak, víte, když vám na frontě vystříleli půl rodiny [...] mámy bez synů, děti bez otců, ženský bez manžela [...] ta nenávisť byla pochopitelná [...] ONI začali [...]

Maminka byla nakonec 16 let doma – bylo nás devět sourozenců. Spoustu věcí jsme měli po Němcích. Táta říkal, že stačilo prolézt půdy a sklepy, všechno perfektně uklizený, bylo tam všechno. Já měl jako kluk kolo s říšskou orlicí na řídítkách [úsměv]. Na chatě po nich mám ještě kytaru, je na ní vyryté věnování z roku 1938 (foto v příloze č. 3).“

Výrazně jen zjištěný motiv

Reprezentují jej tzv. „zlatokopové“, kteří přicházeli do pohraničí jen na krátký čas, nashromáždili velké množství majetku a odešli zpátky do vnitrozemí. Většina těchto lidí odešla s větším či menším majetkem do roku 1948 zpět.

Narátorka Edda S. z Okrouhlé říká:

ES: „Snad nejhorší rabíři byli Slováci, rozebírali celé baráky a posílali to vlaky na Slovensko. Vzali, co šlo, a odtáhli. A platí to i o sedlácích. Ti „rádoby“ hospodáři zabírali statky a polnosti, jenže se to všechno rozpadlo, nebyli to sedláci, nebo na to neměli lidi, protože zabrali moc velký grunt.“

K osídlencům ze Slovenska se lze dočíst v Etnografickém výzkumu národnostně smíšených vesnic na Chebsku z roku 1978 toto, citují: „*U Slováků se jedná hlavně o bezzemky a zchudlé rolníky, které přivádí jednak touha po půdě, jednak utkvělá představa z dob první republiky, že v Čechách se žije lépe. Velké skupiny osídlenců přicházejí z částí zpustošených válkou (východní Slovensko) za zlepšením životních podmínek. U slovenských reemigrantů je převládajícím motivem touha po návratu do vlasti. Jedná se rovněž o sezónní zemědělské dělníky a lesní dělníky. O jejich majetkových poměrech nás nejlépe informují následující zprávy z tisku: ‚Podpora pro slovenské reemigranty. Ministerstvo sociální péče, odbor repatriční, uvolní částku 200 000 Kč pro slovenské reemigranty, kteří jsou osídleni na Chebsku. V sobotu jim již bylo vyplaceno 300K4S na nákup životních potřeb. Rovněž byly pro ně získány poukazy na šaty.‘*“³⁷

O situaci rumunských reemigrantů se z dobového tisku dozvídáme toto: „*Do obce Lipová (Lindenhau) byli usídleni rumunští reemigranti, kteří neměli zholá nic. Z iniciativy našich soudruhů z místní organizace KČs byla uspořádána sbírka ve prospěch našich reemigrantů. Tato sbírka vynesla 105 kg mouky, 355 kg brambor, 11 bochníků chleba a 5 vajíčků.*“³⁸

Paní Anna K. (1938) k prvním přistěhovalcům říká:

AK: „*Když přišli Rumuni, tak ty už měli všechno holý. To tady předtím byli Češi a Slováci. Ty přijeli a rozbili všechno. Celý vagon cihel z nového domu si odvezli. Oni si to dovolili. Kdo se tenkrát koukal [...] Kdo byl tenkrát u žlabu, měl se dobře. Můj táta dělal na poli, aby nám tu chatu dali. [...]*
*[...]Přijde to s holou prdelí a najednou to byli lordi. A naše máma každému pomáhala, ale pak když měla tolik dětí, tak se jí posmívali. To byla pakáž. [...]*Nebyli dobrý.“

Bylo mezi nimi i mnoho tzv. národních správců. O jejich nechvalných aktivitách je možné se nejen dočíst na stránkách dobového tisku, ale také dozvědět od

³⁷ Český Cheb, č. 1, 24. dubna 1947.

³⁸ Chebsko pracujících, č.1, 13. března 1948.

pamětníků. Po vlně těchto „zlatokopů“ začala migrace řízená, nebo alespoň úředně kontrolovaná.³⁹ Pro potřeby Chebska byla v říjnu 1945 plzeňským Úřadem pro osídlování Sudet zřízena v Chebu Oblastní osídlovací úřadovna, jejímž úkolem bylo soustředit veškerou administrativní agendu týkající se odsunu a osídlování okresu.

Služební motiv

Část nových obyvatel sem přišla na příkaz, nebo sem byla přeložena na různá místa ve státním aparátu, na dráze, či jako vojáci, zdravotníci, mistři provozu apod., nejčastější případy příchodu se samozřejmě týkaly příslušníků policie a vojáků, zejména v první polovině padesátých let, po zřízení pohraniční stráže sem přicházejí celé rodiny důstojníků. Mnozí z nich zde zůstali i po skončení služby a vytvořili si zde domov.

Přesídlenci

Jedná se občany, kteří sem byli přesídleni na základě politických rozhodnutí, mezistátních dohod většinou pohromadě. Např. Češi z Polska, Slezska, tzv. rumunští Slováci, volyňští Češi.⁴⁰ Tyto zahraniční skupiny osídlenců byly umístovány do neobsazených obcí a většinou zůstávali pohromadě. Zůstala tak zachována jejich kulturní specifika, která nenavazovala na svátky a zvyky starousedlíků-Čechů a neodsunutých Němců. Postupně však došlo k promísení majority s minoritou, ke smíšeným sňatkům a prolínání kultur.⁴¹

V roce 1945 přicházelo na Chebsko především obyvatelstvo z českého vnitrozemí, ale vraceli se sem i původní osídlenci, kteří byli do vnitrozemí odesláni na práci. Paní Věra S. (1937) z Plesné říká:

VS: „Když jsme se sem vraceli, do té Plesné, tak už tady vlastně z těch našich známých nikdo nebyl. S těmi novoosídlenými jsme pak vycházeli normálně. Víte, protože ty

³⁹ SECKÁ, Milena. *Osídlování chebského pohraničí po roce 1945.*

⁴⁰ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 96.

⁴¹ SECKÁ, Milena. *Osídlování chebského pohraničí po roce 1945.*

vztahy... Ty lidi se neznali, vůbec. Neznali, ale člověk se přizpůsobí. Řekla bych. Tak jsme měli lístky na mouku, na šatstvo. No a děti, že jo. Ale než jsme šli odtud pryč, tak každý koukal, aby mohl někomu vzít tašku, odnést. Pak dostal rohlík a myslel si, bůhví, co dostal. Protože rohlíky my jsme si nemohli koupit. A máma radši koupila mouku, že jo. Aby nám něco upekla, uvařila. A to byly ošklivé časy. A je to pryč. Člověk nerad na to vzpomíná. Ze začátku 45,46 to bylo ošklivé. [...velmi dlouhá odmlka, utírá si oči]. To[...] Byli tady takový zažraný, [...]to je Němec[...]. Bez milosti, bez ohledů“[...].

LB: „A byli takový i lidi, kteří tady byli s vámi předtím? Nebo to byli lidi, kteří přišli zvenčí rozhodovat?“

VS: „Ne, ty se právě 45 nastěhovali. A to byli většinou ti, kteří hrabali. A odtáhli všechno. Tady v Plesné, ve Šnekách, bylo řeznictví na rohu a tam měla ženské a dívčí prádlo vyvěšené místo masa. To jsou z těch německých kurev. No, ta nahrabala a pak byla pryč.“

V květnu 1945 se objevili první Češi – železničáři, členové finanční stráže a příslušníci SNB. Největší procento nových osídlenců tvořily především rodiny a jednotlivci z Jihočeského kraje. Pamětník pocházející původně z Tábora, jenž po válce začal bydlet s rodiči ve Františkových Lázních, vzpomínal na osídlování těmito slovy: „Táta přišel domů z práce a celé rodině sdělil, že v rádiu slyšel, jak československá vláda nabádá občany jižních a středních Čech, že západní Čechy potřebují nové lidi pro obdělávání zemědělských statků. Jeden takový jsme brzy dostali, a tak jsme později vyrazili vlakem z Budějovic do Chebu a pak do Františkových Lázní.“⁴²

Dále ze Západočeského a Středočeského kraje, později rovněž Slováci přestěhovaní ze Slovenska. Od léta přicházeli jako osídlenci jednak jednotlivci z různých částí republiky, ale také celé skupiny převážně zemědělského obyvatelstva z určitých oblastí.⁴³ Skupiny osídlenců přicházejících osídlit Chebsko měly svého společného jmenovatele, jímž byla snaha po změně dosavadního života s možností

⁴² ČERNÝ, Robert. *Hospodářské důsledky odsunu sudetských Němců na Karlovarsku*. Národohospodářský fakulta VŠE v Praze. s. 5. Výpověď Jiřího Říhy (1938). [Online] Dostupné z URL:

<<http://nf.vse.cz/wp-content/uploads/%C4%8Cern%C3%BD-Robert2.pdf>> [Cit. 2015-13-11].

⁴³ VOTROUBKOVÁ, Iva. *Chebsko a reemigranti v letech 1947-1948*. s. 71.

zlepšení sociálních a ekonomických podmínek. Osídlenci přicházeli v době, kdy Němci ještě ve svých domech a na hospodářstvích žili.

Paní Miloslava N. (1937) k přistěhování do Chebu říká:

*MN: „My jsme do Chebu přišly v rámci osídlování s babičkou a s maminkou z Prahy. Nejdříve jsme šli do Mariánek do Úšovic, pak do Chebu. Když jsem se narodila, mamince bylo 15, tátovi 38. Do Chebu s námi nešel. Vychovávala mě vlastně babička... Když jsme přišly do Chebu, ukázali nám domky a my si mohly vybrat, který chceme. Jenže když té Němce řekli, že jsme ukázaly na její dům a že se má odstěhovat, tak se tam **oběsila**. Ještě dnes mám husí kůži. [skutečně jí ukazuje]Babička nevěděla, že ten dům není prázdný, hrozně plakala. Už jsme se tam nikdy nevrátily. Skončily jsme v bytě, který byl vyrabovaný a téměř bez nábytku. Babička si v Chebu nikdy nezvykla. Když v roce 46 odjížděly nákladáky s Němci, lidi na ně házeli kamení, shazovali je z těch nákladáků, kopali do nich, bylo to ošklivé, pamatuju si, jak mi babička zakrývala oči... My jsme s Němci neměli žádnou špatnou zkušenost, spíše naopak. Jako děti jsme měly moc rády jednu naši sousedku – nějakou paní Učíkovou. To byla Němka jako poleno a hrozně hodná. Vždycky, když pekla, tak nám dala.“*

„My jsme takový ten opravdový hlad nezažili. Maminka si tu našla partnera a nám tatínka, byl moc hodný. Tatínek dělal šoféra zásobovače pro hotely a spoustu jídla dovezl. Třeba broskve – když byly pomačkané, hotel je nechtěl, tak zůstaly nám. Pamatuju si, že jsme měli doma veliký papírový pytel sušenek. Vybírali jsme jen ty čokoládové. Ty bez čokolády pak už nikdo nechtěl. [úsměv]Potravinové lístky jsme ani nevyčerpali. A jestli je babička někomu dala, to nevím, jako dítě jsem se o to nestarala“ [pokrčení ramen].

Po skončení války nastávají změny, které pochopitelně zásadním způsobem ovlivnily život nejen na Chebsku. Především došlo ke změně v národnostním složení obyvatel, což znamenalo i školství. Obnovují se české školy. Výuka probíhá pouze v českém jazyce, vyučuje se ruština.

Paní Miloslava N. (1937) k tomu říká:

MN: „Učilo se česky, česky mluvily všechny děti, jestli byl někdo z nich Němec, to už si nepamatuju, ale vím, že německy nemluvil z dětí nikdo. Moje nejlepší kamarádka se

jmenovala Any Glasgowska. Jestli byla z Polska nebo z Rumunska? No to nevím, jako děti jsme tohle neřešily. Na ruštinu jsme měly učitelku a pak učitele, pan Hajný nebo Hájek, nebo tak nějak. Učili nás častušky, bavilo mě to, dodnes je umím“ [skutečně kus jedné zaspívá].

Paní Věra S. (1937) se k vyučování vyjadřuje takto:

VS: „My jsme s tím problémem neměli, že bychom se ve škole nedomluvili. Akorát jsme měli ruskou učitelku, ta nenáviděla Němce. Ta jak mohla, tak nás tloukla. Taky jednoho toho kluka taky... Tenkrát se psalo ještě perem. A on to pero takhle držel a ona mu dala facku, že se mu to pero napíchlo do nosu. A pak jsme ji už vůbec nenáviděli. Byla tak hnusná a protivná a pak už jsme ji vůbec neměli rádi. Ale co jsme mohli dělat. Držet pusy a víc nic.“

Údaje Obecné školy v Plesné nám k tehdejšímu stavu říkají toto: *„20. srpna 1945 zaniká místní německá měšťanská škola a je obnovena česká škola – vlastně dvě – obecná /národní/ škola a měšťanská /střední/. Z tohoto důvodu jsou také psány dvě kroniky, každá škola má svoji. Škola – tedy budova německé školy - byla v ubohém stavu, celá budova dostala 12 dělostřeleckých zásahů. Za války byly ve škole němečtí uprchlíci, veškeré školní zařízení bylo zničeno, školní sbírky byly vypleněny a znehodnoceny. Vedením obecné školy byl pověřen Jaroslav Hynek, měšťanské školy odborný učitel Alois Píchovec. Krátká doba od května do září nestačila k tomu, aby byla škola opravena, proto pravidelné vyučování začalo až v listopadu. Do té doby dostávaly děti pouze domácí úkoly. Zápis proběhl 1. září. Dostavilo se 27 dětí do obecné školy a 18 do školy měšťanské. Ale v té době bylo v Plesné ještě mnoho dětí německé národnosti /viz tabulka/. Německé děti však do školy nechodily. Vyučování probíhalo v češtině a ony neuměly většinou česky. Z české strany navíc nebyl zájem je naučit češtině. Teprve po 15. lednu 1946 byly vyučovány děti německých antifašistů, ale to bylo v zimě přerušeno kvůli nedostatku uhlí. Pro nedostatek učitelů se české děti v obecné škole učily dopoledne a v měšťanské odpoledne. Jak se v Plesné zvyšoval počet přichozích Čechů, zvyšoval se i počet českých dětí ve škole. Na konci školního roku se zvýšil počet žáků měšťanské školy na 50.*

Většina německých dětí odešla se svými rodiči v rámci odsunu. Děti specialistů, kteří zde zůstali, se již naučily česky a chodily do české školy. Problémy

však dělala čeština dětem příchozích Slováků a Romů. Velkým problémem je samozřejmě i to, že děti přicházejí z různých koutů republiky a mají různé znalosti.“⁴⁴

Pan Roman H. (1969) z Chebu převyprávěl příběh, který mu vyprávěla paní (jméno bohužel nechtěla říci) na setkání Sudetoněmeckého krajanského sdružení:

PH: „Tak to mi vyprávěla ta paní. Když jsme měli v roce 2012 setkání⁴⁵, tak říkala, že tam byla úplně poprvé od roku 45. Úplně poprvé navštívila Čechy. Úplně poprvé navštívila Plesnou, úplně poprvé navštívila školu. Ta se zbortila hned ve dveřích, když to viděla. Největší hrůzu zažila, když zahlédla to schodiště. Celá se osypala husí kůží a koukala a zůstala stát asi patnáct minut a vybavovaly se jí ty obrazy toho posledního, když opouštěla ty schody. Že když už nesměli do školy a přišli český žáci. Jejich spolužáci. To byli ti Češi, se kterými chodila do školy.

To bylo někdy kolem jejích deseti, jedenácti let. A říkala, že si přišly pro vysvědčení za ředitelem. Že byly hodiny u ředitele, ještě se spolužačkou, s kamarádkou. Tak oni už nesměli chodit do školy, že jsou přece Němci a říkala, že když vycházely z té ředitelny, tak že zrovna začala přestávka a ty jejich spolužáci vylezli ze třídy, a když je viděli, tak jim začali nadávat a z těch schodů z té školy je zkopali a vykopali je až před školu. To byl její zážitek...

A celou dobu to byli její spolužáci. A jediný, na co myslela, že si chránila to vysvědčení, že o něj nechtěla přijít a kutálela se z těch schodů. A ty bývalí čeští spolužáci do ní kopalí, nadávali jí do sprostých slov. A to byl její poslední pohled na ty schody a teď až v tom roce 2012. Říkala, že nemohla ani vejít.“

Nepěkné vzpomínky na školu má i paní Anna K. (1938):

LB: „Našla jste si tady přátele? A jak k vám chovali?“

AK: „Dobry. My jsme s holkami tady lítaly, to jo. A ty z Rumunska, ty přišly až ve 47. roce. Ale nedělaly. Já jsem potom měla dvě kamarádky, tři. A měly jsme se rády. A musela jsem jít do školy do Františkových Lázní. Slovo jsem česky neuměla. Tak jsem

⁴⁴ Historie německého školství v Plesné od poloviny 18. století do roku 1945. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.zsplesna.cz/zakladni-skola/historie-skoly/historie-nemeckeho-skolstvi-v-plesne-od-poloviny-18-stoleti-do-roku-1945/>> [Cit. 2015-13-11].

⁴⁵ Sudetoněmeckého krajanského sdružení.

tam seděla a děti mi všechno ukázaly. Já jsem chodila do té školičky hudební. Půl roku jsem chodila do německé školy. Byla jsem chápavá, líbilo se mi tam. A přijdu do Frantovejch a nikdo se mě nevšímal. Já tam seděla jako žebrák. Jak mi bylo. Tenkrát byl snůh, mrzlo. Jen jsem vyšla ven, oni čekali, až učitelka zajde, tak mě zatáhli, zmydlili mě, za krk mi dávali snůh, řvali na mě, že jsem svině německá, co já věděla, že jsem něco jiného. A potom mě pustili a já tak utíkala do těch Žitovic. A vidím, že jsou tam zákopy. Můj tatínek dělal na vodárně a dělali zákop. A on slyšel, jak tam někdo křičel a nevěděl, že jsem to já. A když mě viděl a jeden za mnou. Jeho táta byl policajt a můj táta s ním kamarádil. A táta popadl toho kluka, přetáhl ho a dal mu takový čtyři pohlavky. A ten kluk mu povídá (už jsem rozuměla, ale nedovedla jsem povídat): Počkejte, náš tatínek je čemík. Táta: Vypadni, nebo uvidíš.

Byla jsem ráda, že mě táta zachránil a šla jsem domů. Moje babička dělala ve Frantovejch, vařila ve Spoláku⁴⁶, předtím v hotelu na rohu, pomáhala kuchaři. Dělali tam nejlepší zmrzlinu. Když pak šla domů, já jsem na ni čekala. Tak jsme šly spolu. A my jako děti, mohly jsme si vzít, ježíš, jak to bylo dobrý. To nám jako ten kuchař dal. A přijdeme k těm baráčkům tady ve Frantovejch, jak je ta hlavní silnice. Najednou se vyhrnula banda dětí, babičku zatáhly, strhly jí šátek z hlavy, mě zmydlily, jí zmlátily ze zadu. A křičely: „Ty kurvo německá.“

LB: „I babičku zmlátily?“

AK: „Jo. A lidi koukali a nic. Jen tak koukali a smáli se. A ani jeden neřekl těm harantům, aby přestali. Tady jsou kousek od pily baráčky, tam bydleli dřív český lidi. Tam měl každý cimru. A tam to bylo. To jsem si zažila. A co jsem pak dělala? Do školy jsem pak nechtěla. Táta nic nevěděl. Každý den jsem chodila do školy. A to už chodil i brácha. A já mu povídám: Tak co, jdeš se mnou za školu? Nejdu. A seděla jsem tady a čekala a až když jsem viděla, že jdou děti domů, tak jsem šla. A to jsem dělala určitě tři neděle. A můj táta, chudák, chtěl mě udělat radost, tak mi koupil boty a nesl mi je do školy a já ve škole nebyla. A doma jsem dostala.“ [...]

LB: „A ti přátelé?“

AK: „Tady v Chebu byla taky jedna Francouzka. Taková hezká. Její muž byl Němec. A byl ještě na frontě, tak aby sem šla, že on přijede za ní. A odsud pojedou pryč. Ona

⁴⁶ Společenský dům.

bydlela tam nahoře. A šly s mámou, to se pod kopcem prodávala konina, tak tam byla malá hospůdka. A ony si dávaly třeba zákusky, kafe. To už ale bylo ve 46.

Dělali tam takový růžový dorty. Tak to jsme šly, já s nimi a čekáme na autobusové zastávce, přišel tam nějaký nádražák a ty dvě si povídaly německy a on se otočil a vrazil mý mámě takovou facku. A ona chudák nevěděla proč. Jen proto, že mluvily německy. [...] A on ještě kamarádil s mým tátou. A nevěděl, že je to jeho žena. A pak se jí omluvil. A to jí taky vrazil jeden cestář. Chudák, jak k tomu přišla. To šli Němci na odsun a ona jim tam nesla ještě jídlo. A oni jí za to dali něco starého na památku, ona to nechtěla a ten Čech jí dal takovou facku. A ten druhý mu povídal, že to neměl dělat, že je to žena mého táty.

Víte, jak to bylo zlý pro mého dědečka? Třeba ti naproti, to byli z Rumunska lidi. Tam byla studna a ty studny, to dělali tři Němci. Děda, prostřední Winter a sestřenice babičky. Tři lidi na jednu studnu. A platili ty tři lidi. Pak přišli Češi, zavřeli všechno a ty si nesměla pro vodu. A to ti byla zlá ženská, hodináře z Chebu máma, čarodějnice. A ta vykřikovala: Ty Němčoure, ty kurvo německá, barák si ukrad Němcům a tady se budeš vyťahovat. Poprvé jsem viděla dědu brečet. [...] [...]

Patnáct let bydleli u Kerharda a mojí mámě bylo 15, když koupili ten pozemek a začali stavět. Na dluh. A víš, z čeho si můj dědeček ten barák na čisto zaplatil? Jak padli ti jeho synové, tak stát jim dal nějakou podporu. A on těmi penězi doplatil ten dluh.“

LB: „Kolik vás bylo ve škole Němců? Pomáhal vám někdo? Třeba z učitelů?“

AK: „Nikdo tam nebyl, jenom já. Nikdo si mě nevšiml. Druhým říkali Aničko, Věrko.. a mě říkali Sovová. No, nikdo ti nic neříkal. A pak když mluvili o koncentráku, jak jel ten vlak do Terezína, tak se mě nikdo nezastal. Já bych byla chodila do školy ráda, ale nechodila jsem. A pak jsem šla jednou domů a nešla jsem do školy. Byla jsem s kamarádkou u rybníka a hrály jsme si tam s panenkami. To byla ještě Němka. A náš tatínek šel a až do Frantovejch, hnal mě do školy. Báł se, že mě dají do polepšovny. Chtěl mě uhodit, ale já byla mazaná, vyskočila jsem a nedotkl se mě. Šli jsme a on povídal, vrať se, jdeme domů. Říkal, že musím chodit do školy. A já mu řekla, že mě tam mlátí, že nejdu.“

LB: „A zlepšilo se to třeba s tím, jak odeznívala válka?“

AK: „Jo, už jo. Pak už byla škola v Žírovicích. To byla paráda. To jsem byla královna. To chodil i náš Áda⁴⁷ tady.“

Ke vzpomínkám na školu se vrátila i paní Angelika W. (1945):

AW: „Mě nikdo nemohl pomoc, U nás doma se mluvilo jenom německy, protože nikdo neuměl česky. Tak jsem se musela učit od základu všechno. Pro mě byly všechny slova cizí slova. A já jsem měla až do čtvrtý třídy samý jedničky. Když jsme odcházeli, tenkrát se tam učilo od první do pátý třídy a pak jsme museli chodit do Aše do školy, tak ředitelka brečela. Říkala, že takovou třídu v životě neměla, jako jsme byli my. My jsme poválečný děti. My jsme třeba seděly vedle sebe v lavici dvě a ani jedna jsme neuměly slovo česky. Já jsem seděla s Helgou v lavici.“

LB: „Takže vás bylo ve škole víc německých dětí, které neuměly česky?“

AW: „No jasné, protože tam převážně bydleli Němci. Já jsem se učila všechno od základů jako ty české děti. Ani jsem nepotřebovala nějaké doučování, protože já jsem přišla domů a ležela jsem v knížkách. Já jsem ráda četla. A Helena z Plzně mi hned první Vánoce poslala tři knížky – *Odvážnou školačku*, *Burratino* a *Rytíři a lapkové*, to mám ještě doma tu knížku. A ruštinu jsem milovala. Já dopředu jsem se učila všechna slovíčka, takže když jsme to pak ve třídě probírali, tak už jsem to všechno znala. Ani učitelé ruštiny nedělali nějaké rozdíly mezi českými a německými dětmi.

V šesté třídě, to jsme měli ředitele Jetlema, to byl Žid a učil nás pak němčinu. To jsme měli dvakrát týdně od sedmi do osmi hodinu němčiny a my jsme platit nemuseli, co jsme byli německý národnosti. Češi, co chtěli chodit na němčinu, museli něco připlatit. A to jsem dostala pochvalný list a tam bylo napsáno, jako že jsem začka německé národnosti a že mám lepší známky než kdejaký český dítě.“

Nejen učitelé měli v té době těžkou práci. Lidé vázaní do té doby k práci v zemědělství, měli snahu získat příděl půdy, usedlost a začít hospodařit. Právě půda jim v původním bydlišti scházela, neboť většina příchozích v rodném kraji neměla naději na příděl půdy (jednalo se o zemědělské dělníky, deputátníky, popř. potomky

⁴⁷ Jedná se o bratra narátorky.

drobných rolníků). Pro názornost předkládám tři dopisy z roku 1955 nalezené v chebském archívu.⁴⁸

Dopis I.: „*Vážený struh. Dovoľujem si Vás obťažovať týmito pár riadkami. Som zamestnancom NVB. Baň. Lehota, nakoľko som není spokojný s tunajšími pracovnými podmíankami, rozhodol som sa prejsť do pohraničí aj s celou rodinou a na radu jedného mojho spolu kamarata som sa obrátil o pomoc k Vám. V pohraničí mám zájem na jeden rodinný baráka pracovať do poľnohospodárstva, alebo k štátnym lesom. Miesto bysom mohol nasupit kedykoľvek, pretože na tunajšom pracovisku mi vobec nezáleží. Preto Vás prosím o odpoveď, kedy bysom Vás mohol navštíviť. Dúfam, že mi dáte odpoveď, respektive poradíte. Zač Vám srdečne ďakujem. S pozdravom „Práci česť“ E. G. Prievidza“*

Dopis II.: „*Niže podepsaný, F. F., Sklené. Prosím Vás láskave ako odbor pracovných síl rady ONV v Chebu, prosím Vás píšete mi, či potrebujete nejaké pracovné sily do poľné práce hospodárstva. Bysme prisly do práce tri pracovné sily a píšete mi, či je rodinný domček pre moju rodinu. Jak máte tak mi hned' odepíšete. Vopred Vám ďakujem.“*

Dopis III.: „*Okresnému Národnému výboru v Chebe. Počul som z rozhlasu aj z novin, že prijímáte do pohraničia na na podohospodárstvo. Tak som sa i ja rozhodol prihlásiť sa jak jee možné najradšej súkromne hospodáriť, aspoň bysom zabral 50 hektárov lebo som so synom traktorista ba i šofér, či by sme dostali pridělené byty, stajne, kulne aj traktor. A jaké su podmínky prístupu k Vám, čo by som si musel zadovážiť doma u nás. Chcem vedieť Vaše stanovy nože zašlite aj v ktorej obci je to. Práci česť. J. H. Ivanka pri Dunaji.“⁴⁹*

Je třeba zmínit, že příchozí nebyli dostatečně obeznámeni s novým prostředím, nehovořili stejným jazykem, jejich způsob bydlení, odívání, strava

⁴⁸ NOSKOVÁ, Helena. *Emografický výzkum národnostně smíšených vesnic ne Chebsku osídlených po roce 1945*. s. 99.

⁴⁹ Arch. Materiál. Č. kartonu 799, Inv. č. 1324, *Nábor pracovních sil do pohraničí. Korespondence mezi českými a slovenskými okresy*.

a obyčejně byly odlišné. I kraj, který přišli osídlit, měl tři odlišné oblasti (do roku 1963 zastoupené okresními městy Chebem, Aší a Mariánskými Lázněmi). Bývalý okres Cheb měl vcelku vyrovnaně zastoupen průmysl i zemědělství s poměrně rozlehlými zemědělskými usedlostmi.⁵⁰ Mariánskolázeňsko bylo zaměřeno více na zemědělskou výrobu, na Ašsku zase převládal průmysl, především textilní. Přibližně tak byli noví osídlenci seznámeni se svým budoucím domovem.

Zemědělské osídlování se postupně opíralo o tři klíčové dokumenty – dekret č. 5/1945 Sb., ze dne 19. května 1945 „o neplatnosti některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů“⁵¹ (tzv. dekret o národní správě), dále dekret č. 12/1945 Sb., ze dne 21. června 1945 „o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa“⁵² (dekret konfiskační) a nakonec dekretu č. 28/1945 Sb., ze dne 20. července 1945 „o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci“⁵³ (dekret osídlovací).

Aktivně se na přerozdělování takto zestátněného majetku podíleli i komunisté, kteří využili této příležitosti k posílení svých pozic v pohraničí, což přispělo k jejich popularitě a úspěchu v parlamentních volbách 1946.⁵⁴

V mnoha obcích po těchto zásazích nezůstal žádný původní majitel gruntů, pole brzy znárodněná byla spojena do velkých státních statků, průmysl po počátečních obtížích německé dělníky nahradil, němečtí odborníci ještě směli zůstat na nepostradatelných technických místech, než vyrostla nová generace.

⁵⁰ PRAŽÁK, V. *Lidový dům na Chebsku, díl I-II*. Nепublikovaná práce, uloženo v archívu ÚEF ČSAV, Praha. In: NOSKOVÁ, Helena. *Etnografický výzkum národnostně smíšených vesnic na Chebsku osídlených po roce 1945*.

⁵¹ Benesovy dekrety [Online] Dostupné z URL: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>> [Cit. 2015-13-11].

⁵² Benesovy dekrety [Online] Dostupné z URL: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>> [Cit. 2015-13-11].

⁵³ Benesovy dekrety [Online] Dostupné z URL: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/281945.html>> [Cit. 2015-13-11].

⁵⁴ CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*, s. 90.

RH: „Díky tomu, že děda tam byl potřebný v té továrně, tak mohli zůstat, díky tomu zřejmě měl čím živit rodinu. A protože tu výrobu pak přesunuli na Slovensko, tak tam přesunuli i dědu, protože to ty Slováky musel naučit, protože jinak nebylo, kdo by je to naučil.“

AK: „Dědeček byl machr v prádelně v Aši, takže von nemusel odejít, protože by musel za sebe dát náhradu, takže oni ho ani nechtěli pustit.“

Paní Věra S. (1937) k tomu říká:

LB: „Vy jste nebyli odsunuti, jak to?“

VS: „Jojo. No a my jsme měli taky tedy, jenomže naše babička byla specialista v továrně ve stříhárně a můj děda byl ve stávkárně. Babička a dědeček patřili k Němcům specialistům. Ti nebyli odsunováni především proto, aby byl zajištěn provoz a výroba v místních továrnách.“

LB: „Co je stávkárna?“

VS: „V Tostě. Dostali legitimaci, tam byli napsané jména, že jsou odborníci, že nesmějí odtud, že je nepouští, že na ně se to nevztahuje. No a my jsme to dostali, maminka s bráchou a já, jenomže ona potom babička i děda řekli, tak my jdeme taky. Jak holka jde, tak jdeme my. Tak oni nás napsali na ten papír. Tak my už jsme tady byli chycení, potom dostali kartičku Specialista a museli zde zůstat.“

LB: „Tak vy byste do toho odsunu také šli a díky té babičce a tomu dědečkovi, tam někoho přesvědčili?“

VS: „Asi. Asi. Čert ví.“ Je to tak na levý straně, to byla Tosta. To prázdný. Ted' už je to jenom ruina. Ještě je na starých fotkách. No a tak potom nás dali sedlákům. Nás odtáhli. Maminka musela jako to a my jsme byli děti ještě. Vrátili jsme se 49. Že maminka pak byla nemocná, pak taky byl nějaký Čech, ten toho potom docílil, že jsme se vrátili zpátky do Plesný, jako k dědovi a k babičce.“

LB: „A co potom maminka dělala, když jste se sem vrátili zpátky v roce 49?“

VS: „Ona začala dělat v Cremoně. Takže dojížděla do Lubů? Ne, napřed to bylo tady.“

LB: „V Plesné byla Kremona?“

VS: „No, tam dělali kalafunu, krabičky, pytle na housle, kytary a na takové věci. No a pak teprve se jelo do Lubů. V roce 53, 54, tak nějak.“

V obcích se vytvářelo nové společenství z lidí pocházejících z různých koutů střední Evropy. Slováci, Volyňští Češi, reemigranti z východu, bezzemci ze středních Čech, ale i „zlatokopové“ z okolí přicházeli a mnozí natrvalo zůstali. Vytvořila se z nich nová obec, spojená především řešením aktuálních problémů své existence, než aby se zabývala minulostí místa. Nedávná historie byla oficiálně zamlčená, příběhy osudů lidí při odsunu a příchodu nových hospodářů do obce se šířily lidovým podáním.

Formování vztahů v nové společnosti

V důsledku odsunu se téměř rozpadla sousedsko-teritoriální uskupení a zaniklo mnoho dosud fungujících příbuzenských skupin. Jakási vztahová provázanost sice zůstala, rámovaná troskami příbuzenského systému a zbytky sousedsko-teritoriálních pospolitostí, ale byly narušeny meziskupinové vztahy.

Pan Zdeněk (1950) se k této otázce vyjádřil takto:

ZB: „Tady v obci bydlely tři rodiny, které „převáděly“ Němce přes hranice. Němcům slíbily, že je převedou. Ty si vzali to nejceněnější a nejdůležitější, co doma měli a šli. No a členové těchhle tří rodin je v lese na hranicích zabili, okradli a zakopali. Všichni to věděli[...], o koho se jedná [...]a všichni mlčeli [...]. Dodnes mlčí, potomci těch rodin tu žijí, ale jsou to slušní lidé, proč jítřit staré rány, oni za to vinu nenesou. Víte, různých příběhů se tu odehrály spousty, ale dnes už se tím nikdo nechce zabývat.“

Vlastně téměř veškeré formy vzájemné provázanosti byly odkázány do roviny minulých zkušeností. Na místě zůstali, pokud vůbec, jednotlivci a zřídka zbytky bývalých pospolitostí či lokálních skupin.

Proces formování nové společnosti má své obecné zákonitosti. Chebsko se po roce 1945 stalo domovem osídlenců mnoha národností. Sociální skladba obyvatel, věková struktura, kulturní zvyklosti, způsob bydlení, úroveň vzdělání, jazyková vybavenost... To vše bylo velice diferencované. Společenské vztahy se tak budovaly postupně, s výraznou pomocí spontánních integračních činitelů (smíšené sňatky,

sousedské vztahy, výpomoc) a institucionálních integračních činitelů (škola, organizace v obcích, atd.).

VS: „Ty Němci, co tady ještě zůstali a ty Čechy jsme moc neznali. A pak si za ty dva, tři roky nahrabali a šli pryč. To co potřebovali, odvezli nákladáky nebo vlakem a ... odešli. Svoje měli, tam si postavili baráky. A ty sedláci, co sem přišli, jako měli být sedláci, dostali ty statky, tak to málokterý byl fakticky sedlák. To byli samí pacholci. Ty šli jen po majetku a prd rozuměli. Zhuntovali všechno a nezbylo nic [...]. A potom ta další vlna těch, co se sem přišli usadit, to už potom bylo normálně. Tamti se odstěhovali, tito se přistěhovali. S těmihle jsme chodili tancovat, s těmi jsme byli v tom kroužku, to už potom [...] říkám, nejhorší byli ty dva roky ze začátku [...]. Ale nesetkala jsem se jenom s ošklivými věcmi. Ne, to bych lhala. To já ne...Měli jsme i štěstí na lidi, že jsme potkali slušný. Tadyhle my jsme se pak museli odstěhovat. Když jsme s maminkou museli k sedlákům.

Tady vzadu žila jedna rodina a ta měla tři nebo čtyři děti. Tři a čtvrté čekala, nebo tak nějak. A to byli Češi [...]. Tady naproti bylo pekařství a zahrada [ukazuje z okna]. Tam byly angrešty, rybíz. No a ona šla, ona taky měla problémy, prostě zdravotní a s manželem prý měla. A ona řekla, že můj brácha na ni jako plival. No a tak jsme řekli, že to není pravda, proč, když ji známe, Češi, byli jsme s nimi, proč bychom tuto dělali. To si nenechali vysvětlit. A potom po letech, my jsme přistavěli a ten její muž nám pomáhal tady bourat a přistavět. Povídal, že ona byla taková, že něco tvrdila, i když to nebyla pravda. On s ní nezůstal. On tu křivdu vynahradil tímhle. Ale my osobně jsme s nimi neměli problém.“

LB: „K těm vzájemným vztahům.... Jak se tu k sobě lidi chovali?“

VS: „Tady naváděli lidi s výborů Němce, aby na sebe navzájem žalovali, že pak nebudou odsunutý, ale stejně některý nakonec odsunuli. Některý zůstali tady. Ale jsou mezi nimi i ti, co potom šli pryč. Lidi tu byli spíš slušný [...]. Ale jeden tady byl. Ten všechno rozkecal a vědělo se to mezi lidmi, že to takhle je. Od něj se všechno dozvěděli.“

LB: „Jak se k němu potom chovali?“

VS: „No tak, co s nim. Řeknu mu něco a on mě udá a ještě něco přidá a není to pravda. A já se z toho nevytočím [...]. Ale nevnímali jsme to jako strach.“

LB: „Jak to bylo se sousedskými vztahy?“

VS: „No, jsme měli šatenky, vyměňovali jsme je mezi lidmi. Tady v Plesné bylo kde za ní koupit oblečení. Ale kdo by si to koupil, když potřebuju chleba, mouku, kus špeku.“

LB: „Tady lidi nepěstovali, nechovali?“

VS: „To se muselo odevzdat!“

LB: „A na černo to nebylo?“

VS: „My Němci jsme si to nedovolili. Ani mezi sebou. Nevím, že bychom od někoho z Němců dostali slepici. Spíš od Čechů. Ale to taky nikdo nesměl vědět. Všechno večer, aby to nikdo neviděl. Češi tak svým způsobem riskovali. Kdyby se na to přišlo, zavřeli by je, měli by peklo. To všechno šlo tajně.“

LB: „Nikdy jste neuvažovala, že byste se tady odsud odstěhovali?“

VS: „Ne. My jsme byli za hranicemi kolikrát. Měli jsme štěstí, že vždycky celá rodina jela do Německa. To nebylo pravidlem. Ale my když jsme jeli, tak vždycky všichni tři. Muž, syn i já. A už jsme se těšili, když to šlo ke konci, že jedeme domů. My bychom tam nezůstali, ani náš kluk by býval nezůstal. I když tam dělá v Německu teď, ale [...]. Měli jsme tam tchána.“

Paní Anna K. (1938) k vzájemným vztahům říká:

LB: „Rozuměli jste si s lidmi, co tu pak bydleli?“

AK: „My jsme mluvili doma jenom německy, egerlandsky. Všichni jsme mluvili čistě egerlandštinou.“

LB: „I tatínek? Jste říkala, že byl Čech.“

AK: „Ano. I tatínek. Ale mně to nikdy nijak nedošlo. [...]

Tatínek třeba když strejda přišel z vojny, třeba na pár dnů, když nebyli lístky, nebylo nic. Tak říkal: Marek, počkej. Já přijdu a přinesl lístky. Falešný lístky. Tatínek se i stýkal třeba s českýma. Zase jim pomáhali, že dostali to a dali to. [...]

Byli tu Bělorusi. Tady dole na tom jednou statku, jak vždycky hrají fotbal. Tak tam byl statek a měli Ukrajinku na práci. Pak tady byli hodně Francouzi. A ta Ukrajinka chodila vždycky a máma jí nerozuměla, ale vždycky jí dala to, co neměla. Třeba ponožky. Taková krásná holka, to byste koukala. A ten sedlák byl tak zlý a k té jeho dceři ještě horší. Táta jí rozuměl, ale my jí nerozuměli. No a můj dědeček, ten nikdy nic neříkal. Ale mně se zdá, že poslouchal Londýn.

A pak jak tu byli ty Francouzi, tak jeden byl v pekárně, ten třeba pekl chleba, měl se dobře. A vždycky říkal „prasovat“ (pracovat). Ty sedláci přinesli hodně dobrý

těsto. A že říkal vždycky tatínkovi, že paní „nějakej“ vždycky dá. Ta selka přinesla tvaroh, těsto, rozinky, no všechno, co tam patří a šli pryč. A ten Francouz vždycky dělal takové veliké koláče. Nebo jim dělal vánočky. Ten sedlák je pak měl lepší než pekař.“

K vzájemným mezilidským vztahům se vyjádřil i pan Roman H. (1960):

RH: „S nepřátelstvím se setkávaly hlavně děcka. Opa to nikdy nedával najevo. On nikam nechodil, jen na procházky. On chodil někam, kde se potkával s Němci. Němci se potkávali a vyhledávali se. Nekomunikovali s nikým jiným. Když opa šel někam na pivo, tak šel s Němci tam, kde jim nalili. Postupem času se ta atmosféra rozvolňovala, ale hned těsně po válce ani nechodili do školy, než je někam přijali, než mohli někam chodit.“

Paní Angelika W. (1945) k tomu podotýká:

AW: „My když jsme si hráli jako děti, tak já jsem se dala do ústraní, protože já jsem jim nerozuměla, když mi něco říkali a oni nerozuměli mě a ještě se mi posmívali.“

Dnes už je velmi těžké posoudit, jak se němečtí starousedlíci sžívali s novými sousedy. Ztratili příbuzné, známé, sousedy a po celé generace vytvářené mezilidské vazby. Jenže pokolení nynějších pamětníků bylo tehdy mladé, bylo jim kolem dvaceti let a dění kolem sebe vstřebali po svém. Chodili na zábavy, zažívali první lásky a zakládali rodiny. Generace jejich rodičů a mnozí ti starší Němci se izolovali. S Čechy se nedomluvili ani emočně ani jazykově, mluvili v naprosté většině pouze německy. Akt odsunu pro ně byl otřes, z něhož se už nevzpamatovali. Nikdo už nedoloží, co tehdy cítili. Starších pamětníků, kteří tuto dobu zažili ve vyšším věku už je jen málo a ti mladší se od rodičů mnoho nedozvěděli, protože o to prostě neměli zájem, nebo proto, že se o tom příliš nemluvilo.

Závěr

Tato studie se v možnostech daných rozsahem zabývá historickým poválečným vývojem západočeského regionu, především Chebska, v letech 1945 –

1947. Věnuje se podrobnému přiblížení vysídlení početné skupiny obyvatelstva německé národnosti a také následnému osidlování této oblasti.

Výpovědi pamětníků přinášejí na studovanou problematiku jejich subjektivně a emotivně zabarvený pohled, který jsem se snažila zapojit do celkového kontextu dané doby. Díky tomuto přístupu tak může čtenář získat třetí rozměr zkoumané problematiky a tou je právě osobní výpověď a názor přímého (popřípadě nepřímého)⁵⁵ svědka. V práci byla využita biografická metoda a klasický orálně historický přístup.

Chebsko bylo jednou z oblastí, která byla v době druhé světové války a bezprostředně po jejím skončení osídlena z převážné většiny Němci. V roce 1946, kdy bylo odsunuto cca 65000 Němců, klesl počet obyvatel na Chebsku na méně než polovinu. Odsun způsobil zničení nesmírných materiálních hodnot v českém pohraničí, na Chebsku na léta vyřadil z provozu některé oblasti tradičního a prosperujícího lehkého průmyslu (textilního, sklářského...), jehož odborníci i dělníci odešli a položili základy těchto odvětví na opačné straně hranic. Tuto skutečnost potvrzují i výpovědi narátorů, které se v tomto ohledu shodovaly.

Odsun znamenal ztrátu statisíců pracovních sil. Zapříčinil kolosální a mnohdy již nenahraditelné ztráty v půdním fondu (zpuštění půdy, luk) a v bytovém fondu (zánik celých vesnic, devastace měst). Kulturní krajina Sudet se odsunem změnila v poloprázdnou opuštěnou končinu, víceméně extenzivně obdělávanou vykořeněnými osídlenci.

Postupné osídlování zde probíhalo s většími problémy než v ostatních okresech. Chebsko se ve srovnání s jinými kraji totiž osidlovalo českými obyvateli jen velmi obtížně. Plánované i neplánované vlny osídlování po roce 1945 nedokázaly nikdy na Chebsko vrátit původní počet obyvatel. Přicházejí sem lidé ze Slovenska, Rumunska, SSSR, Maďarska, Jugoslávie, Polska a Francie. Většina z nich zde však nezůstane, podle výpovědí pamětníků odcházejí především osídlenci z první vlny. Proto se dá osídlení považovat jen za částečně úspěšné.

⁵⁵ Jedná se o informace získané od jedinců z první či druhé generace rodin, které odsun prožily.

Největší problémy nastaly v zemědělství, protože Chebsko nedisponovalo příliš kvalitní půdou. Vždy se jednalo spíše o bramborářskou oblast. Nevyhovovala ani nadmořská výška, a tak se osídlenci - zemědělci hledali velice těžko. V zemědělském sektoru převažovali příslušníci nižších vrstev společnosti, často bez zkušeností se zemědělstvím, kteří šli za vidinou zlepšení své sociální situace.

Zde se opět můžeme opřít o výpovědi pamětníků – mnoho osídlenců podle nich mělo se zemědělstvím minimální nebo nemělo dokonce žádné zkušenosti. Obsadili velké statky a polnosti, které nedokázali udržet v chodu a ty poté zpustly. Ti schopnější zůstávali v postavení, které měli zajištěné ve vnitrozemí nebo odcházeli za prací do bohatších krajů. V průmyslové oblasti zastávali většinu odborných míst obyvatelé německé menšiny – specialisti, kteří nebyli v počátcích odsunuti. I tento fakt popisují výpovědi pamětníků. Postupné sžívání neodsunuté německé menšiny s novými osídlenci na Chebsku a formování jejich regionální identity v letech 1945 - 1948 patřilo rozhodně k jedné z nejnáročnějších etap existence Českého, resp. Československého státu. Přimět se zapomenout na hrůzy války, postupně se s nimi vypořádat a vrátit život pohraničí zpět do „starých kolejí“ nebylo jednoduché ani pro starousedlíky, ani pro osídlence, jak je patrné ze vzpomínek narátorů.

Summary

The present study deals with the historical development of post-war Western Bohemia, especially the region of Cheb, in the years 1945 – 1947. It describes in detail the expulsion and subsequent settlement of this area. The study employs the method of oral history and it is trying to bring closer to the reader the aforementioned period from the perspective of narrators, who were confronted with the expulsion and its related circumstances either directly or through someone else. Altogether, twelve interviews have been carried out and recorded. Selected parts of the interviews with ten witnesses are directly used in this study.

The region of Cheb was one of the areas which was during the Second World War and immediately after its end inhabited mostly by Germans. In the year 1946, when about 65,000 Germans were expelled, the population in the Cheb region has dropped to less than half. Owing to the expulsion, a great deal of material assets was

destroyed in the Czech borderline. In the Cheb region, some areas of traditional and prosperous light industry had been disabled for years – their experts as well as laborers left and laid the foundations of these sectors on the other side of the border. This fact is confirmed by the testimony of narrators, which are in this respect identical.

In consequence of the expulsion, the neighborly territorial groupings and many kinship groups ceased to exist. Those Germans that remained in the borderline area were mostly isolated. They were not able to communicate with the Czechs because the vast majority of them spoke only German, and there was also an emotional barrier – the act of expulsion was for them a shock, from which they never recovered. It is hard to prove what they felt then. There are not many witnesses who had experienced this time in an older age, and the younger ones did not learn a lot from their parents because either they were not interested or because the parents did not want to talk about it much.

This study therefore brings insight into the hearts of those narrators, who either experienced that period or learned about it from their parents or grandparents. Their testimonies are a valuable report on their internal experiences and emotions.

Literatura / References

BERAN, Jiří a kol. *Dějiny karlovarského kraje*. Karlovarský kraj: Karlovy Vary, 2004. ISBN 80-239-3477-5.

GLOTZ, Peter. *Vyhnání. České země jako poučný případ*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-705-X.

HAHNOVÁ, Eva – HAHN Hans Henning. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Olomouc: Votobia, 2002. ISBN 80-7220-117-4.

HAIŠMAN, Tomáš. Několik poznámek k procesu formování nových lokálních společností v českém pohraničí po roce 1945. *Český lid*, vol. 71, no. 3, 1984, s. 141-154.

HEROLDOVÁ Iva. Národopisná problematika novoosídleneckého pohraničí. *Český lid*, vol. 65, no. 4, 1978, s. 195-206.

CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození = Liberation: Cheb 1945*. Cheb: Muzeum, 2005. ISBN 80-85018-52-7.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-193-0.

KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání?: Sudetští Němci v Československu v letech 1945-1946*. Praha: H & H, 1992. ISBN 80-85467-32-1.

NOSKOVÁ Helena. Etnografický výzkum národnostně smíšených vesnic na Chebsku osídlených po roce 1945. *Český lid*, vol. 65, no. 2, 1978, s. 98-101.

OTTER, Jiří. *Češi v německém objetí. Kapitoly ze společných dějin*. Mariánské Lázně: Art Gallery Nataly, 1994. ISBN 80-900696-4-9.

SECKÁ, Milena. Osídlování chebského pohraničí po roce 1945. Praha, 2012 [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.cesky-dialog.net/clanek/1234-osidlovani-chebskeho-pohranici-po-roce-1945/>> [Cit. 2012-30-12].

SCHELLE Karel. *Geschichte der tschechischen öffentlichen Verwaltung*. 2011. ISBN 978-3-640-79720-2.

STANĚK Tomáš - Slezské zemské muzeum (Opava, Česko) - Slezský ústav. *Tábory v českých zemích 1945-1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 978-80-90207-53-0.

VOTROUBKOVÁ, Iva. Chebsko a reemigranti v letech 1947-1948. In: *Sborník Chebského muzea*. Cheb: Chebské muzeum, 2000. s. 71-76. ISBN 1211-9210.

Novinové články

Chebsko pracujících, č. 1, 13. březen 1948.

Český Cheb, č. 1, 24. duben 1947.

Internetové a jiné zdroje

ČERNÝ, Robert. *Hospodářské důsledky odsunu sudetských Němců na Karlovarsku*. Národohospodářský fakulta VŠE v Praze. s. 5. Výpověď Jiřího Říhy (1938). [Online] Dostupné z URL:<<http://nf.vse.cz/wp-content/uploads/%C4%8Cern%C3%BD-Robert2.pdf>> [Cit. 2015-13-11].

Benesovy dekrety [Online] Dostupné z URL:
<<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>> [Cit. 2015-13-11].

Benesovy dekrety [Online] Dostupné z URL:
<<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>> [Cit. 2015-13-11].

Benesovy dekrety [Online] Dostupné z URL:
<<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/281945.html>> [Cit. 2015-13-11].

Historie německého školství v Plesné od poloviny 18. století do roku 1945. [Online] Dostupné z URL:
<<http://www.zsplesna.cz/zakladni-skola/historie-skoly/historie-nemeckeho-skolstvi-v-plesne-od-poloviny-18-stoleti-do-roku-1945/>> [Cit. 2015-13-11].

MAHDAL, M. Dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Moderní dějiny: Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky [Online] 2009. Dostupné z URL: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/dekret-o-potrestani-nacisticky-zlocincu-zradcu-a-jejich-pomahacu-a-o-mimoradnych-lidovych-soudech/>> [Cit. 2013-02-04].

Předpis č. 5/1945 Sb. [Online]. Dostupné z URL:
<<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5>> [cit. 2015-12-11].

Arch. Materiál, Č. kartonu 799. Inv. č. 1324, *Nábor pracovních sil do pohraničí. Korespondence mezi českými a slovenskými okresy.*

Orální prameny

Rozhovor se Zdeňkem B. (1950), Velká Hleďsebe - 5. 3. 2013.

Rozhovor s Romanem H. (1969), Cheb - 5. 3. 2013.

Rozhovor s Annou Marií K. (1938) Cheb - 5. 3. 2013.

Rozhovor s Pavlem K. (1950), Cheb - 29. 1. 2013.

Rozhovor s Věrou S. (1937), Plesná - 25. 2. 2013.

Rozhovor s Siegbertem S. (1941), Bayreuth, Cheb - 26. 2. 2012.

Rozhovor s Angelikou W. (1945), Cheb - 5. 3. 2013.

Rozhovor se Zdeňka B. (1931), Cheb - 5. 3. 2013.

Rozhovor s Miroslavou N. (1937), Cheb - 29. 1. 2013.

Rozhovor s Eddou S. (1936), Okrouhlá - 4. 1. 2013.

O autorece

*Mgr. et Bc. Lenka Burianová (*1976)* je bývalou studentkou magisterského studia Katedry historie a Katedry českého jazyka Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni.